

MRF 2022.258

Vestre Landsrets dom af 9. november 2022, 8. afd., sag BS-27538/2021-VLR
(Torben Geneser, Jon Esben Hvam og Thomas Raaberg-Møller)

A (adv. Anders Stoltenberg) mod Aalborg Kommune (adv. Mads Kobberø)

Kommune havde på grundlag af fredningskendelse og fredningsnævnets godkendelse af et naturgenopretningsprojekt i Lille Vildmose været berettiget til at etablere en dæmning og en midlertidig arbejdsvej delvist på privat grund uden ejerens samtykke.

Ved Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007 blev Lille Vildmose i Aalborg og Mariagerfjord Kommuner fredet. Ifølge fredningskendelsens § 3 har plejemyndigheden (Aalborg Kommune) ret til at foretage naturgenopretning i zone 2.1, herunder hævnning af vandstanden, efter planer godkendt af fredningsnævnet. Efter ansøgning fra Aalborg Kommune godkendte fredningsnævnet i juni 2012 et naturgenopretningsprojekt med henblik på vandstandshævning i Smidie Fener, som blev stadfæstet af Natur- og Miljøklagenævnet i marts 2013 (NMK-522-00101 – MAD 2013.601 Nmk). Af forskellige årsager nåede kommunen ikke at udnytte godkendelsen inden udløbet af den 3-årige udnyttelsesfrist, og kommunen indgav derfor ansøgning om fornyet godkendelse. Projektet ville bl.a. indebære, at der på en ca. 1.000 m strækning langs Tofte Mose blev etableret en dæmning med indbygget membran, der skulle hindre afdræning af den sårbare højmosse i overensstemmelse med målsætningen i de statslige Natura 2000-planer. Det fremgik af ansøgningen, at en mindre del af dæmningen skulle placeres på A's ejendom, der var beliggende inden for fredningens zone 2.1. I februar 2016 meddelte fredningsnævnet dispensation til det ansøgte og godkendte naturgenopretningsprojektet. Afgørelsen blev påklaget af A til Miljø- og Fødevarerklagenævnet, der den 30. juni 2017 (NMK-522-00323) stadfæstede afgørelsen, idet nævnet fandt, at projektet ikke gik ud over, hvad der var kendt i forbindelse med fredningssagens behandling, og at der ved erstatningsfastsættelsen var taget højde herfor, uden det kunne tillægges betydning, at A havde erhvervet ejendommen efter fredningssagens afslutning. A indbragte Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse for domstolene. I 2018-19 udførte Aalborg Kommune med politiets bistand arbejdet med at etablere dæmningen, hvoraf en del som angivet i ansøgningen blev

placeret på A's ejendom. Som led i anlægsarbejdet etablerede og benyttede kommunen en midlertidig arbejdsvej på A's ejendom. A anlagde efterfølgende sag mod Aalborg Kommune med påstand om, at kommunen skulle anerkende ikke at have været berettiget til at etablere dæmningen og arbejdsvejen på A's ejendom uden dennes tilladelse, og at kommunen ikke var berettiget til benytte arbejdsvejen. A henviste navnlig til, at kommunen ikke havde haft hjemmel til at etablere en dæmning og arbejdsvej på A's ejendom uden dennes samtykke, og at kommunen derfor havde krænket A's ejendomsret efter grundlovens § 73. Kommunen påstod frifindelse med henvisning til, at kommunen på grundlag af fredningskendelsen og fredningsnævnets projektgodkendelse havde ret til at udføre arbejdet med dæmningen på A's ejendom, og at kommunen efter naturbeskyttelseslovens § 76 havde adgang til A's ejendom. Byretten frifandt kommunen med henvisning til, at dæmningen og arbejdsvejen var i overensstemmelse med det af fredningsnævnet godkendte projekt, og at gyldigheden af fredningsnævnets og Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelser ikke var til prøvelse under sagen mod Aalborg Kommune, hvorfor disse afgørelser måtte lægges uprøvet til grund. A ankede byrettens dom og gentog sine påstande. Landsretten lagde efter bevisførelsen til grund, at det havde været nødvendigt at etablere og benytte arbejdsvejen på A's ejendom, og at ejendommen ikke blev berørt af gennemførelsen af naturgenopretningsprojektet i videre omfang end forudsat i projektet og i fredningsnævnets godkendelse af projektet. På den baggrund havde kommunen været berettiget til at etablere dæmningen og i den forbindelse etablere og benytte en midlertidig arbejdsvej som sket. Landsretten stadfæstede derfor byrettens dom, hvorefter kommunen blev frifundet.

Kommentar: Dommen fastslår, at kommunens arbejder på A's ejendom lå inden for rammerne af fredningskendelsen og fredningsnævnets godkendelse af naturgenopretningsprojektet, og at disse afgørelser udgjorde den fornødne hjemmel for kommunens indgreb i A's ejendom. Dette må sammenholdes med, at den tidligere ejer af A's ejendom på tidspunktet for fredningens gennemførelse blev tilkendt erstatning for fredningen i overensstemmelse med naturbeskyttelseslovens § 39, hvorfor resultatet må tiltrædes, da en fredningserstatning skal give ejeren fuld erstatning for de rådighedsbegrænsninger, som fredningen påfører ejeren.

RETEN I AALBORG DOM

afsagt den 2. juli 2021

Sag BS-24101/2019-ALB

A
(advokat Anders Stoltenberg)

mod

Aalborg kommune
(advokat Mads Kobberø)

Denne afgørelse er truffet af dommer Gitte Kuhlwein.

Sagens baggrund og parternes påstande

Sagsøgte, Aalborg Kommune, etablerede i 2018 og 2019 en ca. 1.000 meter lang dæmning med indbygget membran mod Tofte Mose i Lille Vildmose. En del af dæmningen blev placeret på sagsøgeren, A's, ejendom matr.nr. aa. Til brug for etableringen af dæmningen etablerede kommunen endvidere en arbejdsvej på A's matrikel.

A har under denne sag fremsat følgende påstande:

Påstand 1:

Sagsøgte tilpligtes at anerkende, at sagsøgte ikke var berettiget, og forsat ikke er berettiget til, at iværksætte og udføre arbejdet med etablering af dæmning indeholdende membran på matrikel aa uden den til enhver tid værende ejer af matriklens tilladelse.

Påstand 2:

Sagsøgte tilpligtes at anerkende, at sagsøgte ikke var berettiget til at etablere en arbejdsvej, hverken helt eller delvist, tværs over sagsøgers matrikel aa og til stadighed ikke er berettiget til at benytte denne.

Kommunen har påstået frifindelse.

Aalborg Kommune har fremsat påstand om frifindelse.

Sagen er anlagt den 28. maj 2019.

Dommen indeholder ikke en fuldstændig sagsfremstilling, jf. retsplejelovens § 218 a.

Oplysningerne i sagen

Naturklagenævnet traf den 20. december 2007 afgørelse om fredning af Lille Vildmose i Aalborg og Mariagerfjord Kommuner. Af afgørelsen fremgår blandt andet:

”Naturgenopretning

Det blev besluttet, at fredningen skal sikre, at der kan ske naturgenopretning, herunder vandstandshævninger i zone 2.1 på baggrund af et konkret projekt, som skal godkendes af fredningsnævnet. En bestemmelse herom skal udformes, så det fremgår, at berørte lodsejere ikke kan modsætte sig gennemførelse af naturgenopretning.”

Det for sagen relevante areal tilhørende A er beliggende i zone 2.1, og Tofte Mose er beliggende i zone 1.4.

Af Naturklagenævnets afgørelse fremgår under afsnittet ”FREDNINGSBESTEMMELSER” blandt andet:

” § 2. Delområde 1 (zone 1.1, 1.2, 1.3, og 1.4)

Erhvervsmæssig udnyttelse og drift

Delområde 1 må ikke udnyttes til erhvervsformål, der kan have negativ indflydelse på disse områders nuværende tilstand og udvikling. Arealerne må ikke gødskes, og der må ikke anvendes kemiske bekæmpelsesmidler.

På de på fredningskortet viste dyrkede arealer i zone 1.1 skal dyrkning ophøre senest 2 år efter fredningens endelige gennemførelse. Arealerne skal herefter henligge udyrkede eller naturgenoprettes efter en af fredningsnævnet godkendt plan. Grøfter og dræn skal i den forbindelse lukkes i en afstand af 20 til 40 meter fra den nordlige fredningsgrænse for

at undgå at arealer uden for fredningen nord for fredningsgrænsen bliver vandlidende.

På de på fredningskortet viste skovarealer i zone 1.1 kan den hidtidige drift opretholdes.

Vandstanden i Skelgrøften kan hæves i zone 1.2 efter planer godkendt af fredningsnævnet.

Der kan med plejemyndighedens godkendelse gennemføres naturforbedrende foranstaltninger i zone 1.2, 1.3 og 1.4 i overensstemmelse med en af COWI udarbejdede masterplan af februar 2006.

...

§ 3. Delområde 2 (zone 2.1, 2.2, 2.3 og 2.4)

Erhvervsmæssig udnyttelse og drift

Delområde 2 må – med de nedenfor nævnte begrænsninger – udnyttes erhvervsmæssigt til sædvanlig landbrugsmæssig drift.

Fredningen er ikke til hinder for udnyttelse af tørveforekomster i det omfang, der kan opnås tilladelse hertil efter de til enhver tid gældende regler.

Der må ikke etableres hjortefarme eller lign.

I zone 2.1 har plejemyndigheden ret til at foretage naturgenopretning, herunder hævnning af vandstanden, efter planer godkendt af fredningsnævnet. Området må derfor ikke omlægges eller gødskes, ligesom anvendelse af pesticider ikke er tilladt. Gennemførelse af naturgenopretningen skal respektere de rettigheder til tørveindvinding, der måtte være meddelt i medfør af råstofloven.

Fredningen er ikke til hinder for, at andre dele af delområde 2 indgår i et naturgenopretningsprojekt.

....

Terrænændringer og bebyggelse mv.

Terrænændringer, dræning og grøftning mv. er tilladt som led i råstofindvindingen og landsbrugsdriftet, i forbindelse med gennemførelse

af naturgenopretning og i forbindelse med sti- og vejanlæg, opførelse af udkigstårne, anlæg af p-pladsen o.lign.

Der må ikke opføres ny bebyggelse, skure, boder, jagthygger eller lignende eller opstilles campingvogne og andre letflytbare indretninger. Ombygninger og mindre udvidelser af eksisterende bygninger kan ske efter fredningsnævnets forudgående godkendelse.

Fredningen er ikke til hinder for, at der med fredningsnævnets godkendelse af størrelse, udformning og placering kan opføres nødvendige driftsbygninger i tilknytning til eksisterende bebyggelse.

Forbuddet mod bebyggelse gælder ikke i zone 2.4.

Fredningen er ikke til hinder for opstilling af nødvendige læskure til kreaturer i zone 2.2 og 2.3. Der kan med fredningsnævnets godkendelse opstilles nødvendige læskure til græssende dyr i zone 2.1.

....

Beplantning og hegn

Der må ikke ske tilplantning med træer og buske i zone 2.1, 2.2 og 2.3.

...

Jagt

Jagt på fuglevildt og pattedyr er ikke tilladt i zone 2.1 og 2.2, jf. dog § 6 om plejemyndighedens ret til at regulere bestandene af pattedyr."

Af fredningsafgørelsens § 7 vedrørende pleje fremgår:

"Plejemyndigheden – vedkommende kommune for privatejede arealer og vedkommende administrerende statslige myndighed for statsejede arealer – gennemfører pleje af de fredede, udyrkede arealer i henhold til miljøministeriets bekendtgørelse nr. 1604 af 20. november 2006 eller senere ændringer til opfyldelse af fredningens formål.

Plejemyndigheden udarbejder en fælles drifts- og plejeplan for hele det fredede område eller etapevis for delområder. Planen har til formål at beskrive den naturtilstand, der ønskes opretholdt eller genskabt, og de foranstaltninger, der sigter mod opnåelse af fredningens formål. Planen sendes til og forhandles med de berørte lodsejere. Såfremt der er uenighed om plejeplanen, træffer fredningsnævnet afgørelse i sagen.

Naturplejen kan bl.a. bestå i fjernelse af selvsåede træer og buske, lukning af grøfter og drøn samt græsning og høslæt.

Pleje skal udføres, så det ikke medfører udgift, væsentlige gener eller tab for ejer eller bruger.”

Den 2. oktober 2015 indgav Aalborg Kommune en ansøgning til Fredningsnævnet for Nordjylland om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojekt i Smidie Fenner, Lille Vildmose. Af ansøgningen fremgår:

”...

Aalborg Kommune modtog 27. juni 2012 tilladelse fra Fredningsnævnet for Nordjylland, Sydøstlige del, til naturgenopretningsprojekt i blandt andet Smidie Fenner, Lille Vildmose, jf. bilag 1. Efterfølgende blev denne afgørelse påklaget, hvorefter Natur- og Miljøklagenævnet stadfæstede fredningsnævnets afgørelse, jf. vedlagte bilag 2. Anlægsarbejdet forventes at kunne påbegyndes på projektet i Smidie Fenner i foråret 2016 og løbe henover sommeren og efteråret 2016.

Den oprindelige tilladelse fra fredningsnævnet skal være udnyttet senest 3 år efter Natur- og Miljøklagenævnets stadfæstelse af afgørelsen. Dette betyder, at tilladelsen skal være udnyttet inden 18. marts 2016.

Årsagen til at projektet ikke er påbegyndt endnu er for det første, at vi har måttet vente på afgørelse af klagesagen på den oprindelige fredningsnævnsafgørelse fra Natur- og Miljøklagenævnet før vi kunne gå i gang med udarbejdelse af detaljprojektering og udbudsindhentning, og for det andet at den efterfølgende detaljprojektering, indhentning af tilbud, kontraktindgåelse med entreprenør mv. har taget uventet lang tid som følge af projekternes komplicerede natur og som følge af en frugtbar men tidskrævende dialog med områdets lodsejere.

Der er meddelt følgende tilladelser til projektet: Kommuneplantillæg med tilhørende VVM-redegørelse fra april 2013, senere stadfæstet af Natur- og Miljøklagenævnet d. 27. juni 2015. § 3-dispensation udstedt d. 4. februar 2015 er pt. under behandling hos Natur- og Miljøklagenævnet.

På baggrund af ovenstående søger Aalborg Kommune som bygherre på vegne af projektgruppen for LIFE-projektet i Lille Vildmose om fredningsnævnets tilladelse til 1) etablering af ca. 1000 meter lang dæmning med indbygget membran mod Tofte Mose for derved at sikre, at afdræningen af den sårbare højmosse ophører samt 2) hævning af

vandstanden i Smidie Fenner for derved at skabe optimale betingelser for at området fremover vil kunne udvikle sig til højmose igen.

Projektområdet ligger i sin helhed inden for fredningens zone 2.1 og 1.4 og det ansøgte projekt er i detaljer beskrevet i vedlagte bilag:

Bilag 3: Detailprojektrapport: Genskabelse af Birkesø, vandstandshævning Smidie Fenner og dæmning med Tofte Mose, Rambøll, dec. 2014.

....

Dæmningen mod Tofte Mose ønskes etableret på følgende matrikler:

Matr.nr. bb tilhørende B Fond.

Matr.nre. cc og dd tilhørende C Gods.

Matr.nr. aa tilhørende A.

....

Formål med genopretningsprojektet

Som en del af det igangværende EU LIFE-projekt i Lille Vildmose ønskes der etableret en dæmning langs Tofte Moses nordvestlige kant. Formålet med dæmningen langs kanten af Tofte Mose er at standse afvandingen af Tofte Moses nordvestlige del og dermed sikre de bedste betingelser for at denne del af den aktive højmoser kan udvikle sig hen mod gunstig bevaringsstatus i henhold til kravene i Natura 2000-områdets Natura 2000plan.

Det er vurderingen, at det ca. 75 m brede bånd af nedbrudt højmoser, som udgør mosens nordligste del, vil udvikle sig til aktiv højmoser i god naturtilstand efter dæmningens etablering. Samtidig vil den aktive højmoser syd og øst for den nedbrudte højmoserkant komme i markant bedre hydrologisk tilstand. På sigt forventes projektet at ville forbedre naturtilstanden og bevaringsstatus for en stor del af Tofte Moses nordvestlige del som følge af en generel forbedret hydrologi i området.

Som en del af det igangværende EU LIFE-projekt i Lille Vildmose ønskes der ligeledes gennemført vandstandshævning i Smidie Fenner. ...

...

Beskrivelse af projektet:

Projektet er i detaljer beskrevet i de vedlagte bilag 3-7. For en oversigt over projektets delelementer henvises til kortet, jf. bilag 6. Hovedpunkterne i genopretningsprojektet er følgende:

1. På en ca. 1000 meter strækning etableres en mineraljordsdæmning med indbygget membran langs Tofte Moses nordvest kant.

Dæmningen etableres ved først at rette højmossekanten til, så overfladen bliver jævn og uden træer og rødder. Der vil blive fjernet så lidt som muligt af den eksisterende højmossekant. Uden på mosekanten placeres derefter en membran uigennemtrængelig for vand. For at fastholde og stabilisere membranen etableres på ydersiden (nordvestsiden) en dæmning bestående af tilført mineraljord. Langs hele forløbet vil dæmningens top være mindst 0,2 m over højmosens terrænniveau inde på Tofte Mose. Som afslutning vil dæmning og membran blive dækket med tørv for at sikre en for området naturlig vegetation fremover og for at sikre et naturligt landskabeligt helhedsindtryk.

..."

Af den i ansøgningen omtalte Detailprojekt Rapport udarbejdet af Rambøll i december 2014 fremgår blandt andet:

"I Smidie Fenner hæves vandstanden ved etablering af nye stemmeværker i de eksisterende grøfter, samt afbrydelse af eksisterende dræn.

For at mindske afdræningen af Tofte Mose etableres en ny dæmning på den nordøstlige del af Tofte Mose, samt mod Smidie Fenner (nordvestlige del).

Anlægsarbejdet udføres i et særligt beskyttet Natura-2000 område, og det er derfor yderst vigtigt at entreprenøren i sin planlægning og udførelse tager særligt hensyn til den omgivende natur ved kørsel, deponering mv.

....

0.1.3 Lodsejere

Alle arbejder foregår på 3. mands jord. Der er fem direkte berørte lodsejere i projektområdet. Den vindende entreprenør får udleveret lodsejerkort og adresseliste. I forbindelse med projektet har Naturstyrelsen og Aalborg Kommune indgået en række aftaler med lodsejere. Lodsejere skal kunne tåle projektets gennemførelse indenfor projektområdet, men entreprenøren skal sikre, at han ikke påfører lodsejere unødvendige gener.

I forbindelse med entreprisens gennemførelse er det entreprenørens ansvar i god tid at tage kontakt til relevante lodsejere for nærmere planlægning forud for arbejdets gennemførelse. Der må ikke arbejdes på lodsejeres arealer uden forudgående aftaler med lodsejeren. Den første kontakt til enhver lodsejer skal foretages sammen med byggherren og ved enhver efterfølgende kontakt med lodsejer, orienteres byggherre og tilsyn, medmindre der forinden er aftalt andet.

....

Entreprenøren skal sørge for at få underskrevet tilfredsheds erklæringer fra alle berørte lodsejere, således at det kan dokumenteres at der ikke er nogen udeståender mellem entreprenøren og lodsejerne. Disse skal foreligge før afleveringen.

....

1. BYGGEPLADSFORHOLD M.M.

1.1 Alment.

Entreprenøren skal etablere byggeplads inden for projektområdet. Entreprenøren skal sørge for at indgå aftaler med de relevante lodsejere. Eventuelle gener eller lignende i den forbindelse er byggherren uvedkommende. B Fond ejer arealerne i og ved Birkesø og det foreslås, at fonden kontaktes for placering af byggeplads.

...

1.1.2 Midlertidige veje og pladser

Entreprenøren er forpligtet til at etablere de nødvendige interimsvveje m.v. der er nødvendige for entreprisens gennemførelse og i et omfang, som sikret, at der ikke opstår forsinkelser som følge af utilstrækkelig kvalitet og omfang.

I planlægningen skal entreprenøren tage hensyn til de aktuelle jordbundsforhold, og alle eventuelle forstærkninger for at kunne færdes i (og til og fra) arbejdsområderne skal være indeholdt i prisen. **Da arbejdet foregår i et moseområde skal det forventes at der vil være bløde og våde områder.** Som udgangspunkt kan entreprenøren ikke antage at færdsel udenfor befæstede arealer kan foregå i området uden brug af jernplader. Området i Birkesø har været dyrket.

....

...Adgangsvej til Smidie Fenner er ca. 1.000 m og afstanden til dæmningen mod Tofte Mose mod nord øst er ca. 800 m.

....

2. RYDNINGER

2.1 Omfang

Forud for arbejdets start sørger bygherren for en generel nedskovning af beplantning i alle arbejdsfelter. Denne nedskovning omfatter beplantning i Birkesø, langs Langelinie, Purker Fenner, Smidie Fenner og langs dæmningerne ved Tofte Mose.

....

Ved dæmningerne langs Tofte Mose nedskoves træerne af bygherre forud for arbejdets start i en bredde på 10 meter langs den østlige dæmning samt i en bredde på 6 meter langs den vestlige dæmning ved Smidie. Trævækst langs tværdæmninger i forbindelse med de to store dæmninger ryddes i en bredde på 10 meter. ...

....

2.2 Udførelse

2.2.1 Generelt

Ingen rydning må foretages uden forudgående aftale med tilsynet og lodsejere.

....

Generelt er det vigtigt at arbejdet planlægges, udføres og overvåges således at der ikke opstår gener for naboer. Ved arbejdets daglige ophør skal alt være fjernet fra veje, således at der ikke ligger materialer der kan spærre veje m.m.

....

3. JORDARBEJDER

3.3.11 Etablering af dæmninger mod Tofte Mose

Der etableres dæmninger mod Tofte Mose på 2 strækninger. Den ene mod Smidie Fenner og den anden ved den nordøstlige del af Tofte Mose.

....

Forberedende arbejder

Ved Smidie Fenner etableres dæmningen op mod den eksisterende begrænsning/kant af Tofte Mose, mens dæmningen mod den nordøstlige del af Tofte Mose etableres efter afgravning af en del af Tofte Mose, således at den nye dæmning etableres inden for Tofte Moses nuværende afgrænsning.

....

Ved Smidie Fenner foreslås jernpladevejen etableres fra Langelinie ned til den østlige del af dæmningen.

Ved Smidie Fenner kan denne adgangsvej forlænges langs med den eksisterende afslutning/skråning af højmosen.

...”

Af mail af 11. november 2015 fra Fredningsnævnet for Nordjylland fremgår, at der fremsendes/vedhæftes indkaldelse med bilag til fredningsnævnsmøde mandag den 30. november d.å. kl. 09.30 med mødested Lille Vildmosecentret, Birkesøvej 16, Dokkedal i Storvorde. Det fremgår af mailen, at lodsejerne A, D og E har fået det fremsendte tilsendt med post.

Fredningsnævnet for Nordjylland traf den 2. februar 2016 afgørelse i sagen vedrørende naturgenopretning i Smidie Fenner, Lille Vildmose. Af afgørelsen fremgår blandt andet:

”Fredningsnævnet har den 2. oktober 2015 fra Aalborg Kommune modtaget ansøgning om tilladelse til at foretage naturgenopretning i en del af Lille Vildmose, nemlig indenfor de i fredningen benævnte zoner 2.1 og 1.4.

Efter behandling af sagen meddeler fredningsnævnet dispensation til det ansøgte.

....

Sagens behandling

Fredningsnævnet har behandlet sagen på et møde med kommunen og lodsejerne den 30. november 2015. I mødet deltog fredningsnævnet ved formanden, dommer Torben Bybjerg Nielsen, det ministerielt udpegede medlem Poul Roesen og det kommunalt udpegede medlem Peter Halgreb Madsen.

For Aalborg Kommune mødte Roar Poulsen og Jens Vinge. For Naturstyrelsen, Himmerland mødte Karen Poulsen. For Danmarks Naturfredningsforening mødte Steen Birkedal og Villy Jørgensen. For Dansk Ornitologisk Forening mødte Thorkild Lund. For Dansk Botanisk Forening mødte Villy Jørgensen, og fra Vildmoseforeningen mødte Ole Jensen og Jacob Konderup.

Følgende lodsejere var mødt:

- C Gods v/F og G,
- A,
- D,
- E.

....

Det er vigtigt for kommunen, at projektets gennemførelse ikke påvirker naboarealerne. Det er rigtigt, at der foretages mange ændringer efter dialog med lodsejerne blandt andet for at afværge uheldige følgevirkninger.

....

A henviste til Agrinord indlæg af 25. november 2015 og tilføjede, at han har købt de berørte arealer i tillid til, at de kan dyrkes som landsbrugsarealer under Miljø Fokus Område. Det er derfor nødvendigt, at han kan slå græs på arealerne fra maj til september, hvorfor der vil være behov for afvanding og oprensning af grøfter. I modsat fald bør kommune købe jorden til markedspris. Såfremt det var hensigten med fredningskendelsen at skabe en sø, burde det være skrevet ind i kendelsen.

...

Fredningsnævnets afgørelse

...

For delområde 1 skal fredningen sikre, at Porsemosen og Tofte-, Portland-, Høstemark Mose bevares som store, velfungerende levesteder for denne naturtypes dyr og planter gennem beskyttelse af det oprindeligt dyre- og planteliv og de geologiske dannelse og bevarelse af betingelserne for en naturlig udvikling af landskab, flora og fauna. De åbne mose- og kærflader skal bevares og udvides gennem pleje og naturgenopretning.

Projektet kræver derfor fredningsnævnets dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, hvorefter fredningsnævnet kan meddele dispensation, hvis det ansøgte ikke strider mod fredningens formål.

....

Fredningsnævnet lægger efter sagens oplysninger til grund, at en dispensation ikke er i strid med naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 2 eller 3.

Aalborg Kommune har ansøgt fredningsnævnet om at godkende de rammer samt konkrete tiltag for naturgenopretning, som fremgår af ansøgningen og at det af Rambøll A/S udarbejdede baggrundsmateriale med angivelse af terrænarbejder, vandstandsreguleringer mv.

Nævnet lægger til grund, at lodsejernes klager i særlig grad har sin baggrund i, at naturgenopretningen medfører, at deres arealer bliver så vandlidende, at de fremtidig vil blive afskåret fra at benytte deres landsbrugsarealer til bl.a. græsning, samt at der er risiko for oversvømmelse af naboarealer, hvilket alt ikke svarer til det, der var forudsat, da fredningen blev gennemført og erstatningen fastsat.

Fredningsnævnet bemærker, at det fremgår af § 3 i fredningen, at kommunen har ret til at foretage naturgenopretning i zone 2.1. Det er i § 2 vedrørende zone 1.4. tillige anført, dels at der kan gennemføres naturforbedrende foranstaltninger samt terrænændringer i forbindelse med gennemførelse af bl.a. naturgenopretning. Den overordnede målsætning for naturgenopretningen er at skabe mulighed for at udvikle området til et område med mose/ og eller andre naturtyper, herunder gennem vandstandshævninger i det fredede område.

Fredningsnævnet finder, at den overordnede plan og de udarbejdede delprojekter er i overensstemmelse med fredningens overordnede formål samt med de bestemmelser, der gælder for de enkelte delområder, herunder således, at kommunen gives adgang til at regulere og hæve vandstanden til det påtænkte niveau med henblik på at området kan udvikle sig som ønsket til naturområde med moser og andre naturtyper.

Natur- og Miljøklagenævnet har vedrørende arealer i zone 2.1. ved sin afgørelse af 18. marts 2013 fastslået, at lodsejerne i forbindelse med afgørelsen af fredningssagen var bekendt med, at naturgenopretningsprojektet kunne betyde, at deres arealer kunne blive så vandlidende, at de ikke i længden kan benyttet til landbrugsdrift, herunder græsning, og at der er taget højde herfor ved

erstatningsfastsættelsen. Fredningsnævnet finder ikke, at det nu projekterede kan give anledning til nogen ændret bedømmelse heraf for nogen del af de af denne sag omfattede arealer.

Fredningsnævnet finder tillige, at det nu forelagte projekt med dertil hørende baggrundsmateriale har en sådan detaljeringsgrad, at det i fuldt tilstrækkelig grad beskriver, hvad en tilladelse indebærer.

Fredningsnævnet godkender derfor det forelagte projekt om naturgenopretning mv. i zone 2.1 og 1.4.

Det tilføjes, at i det omfang projektet kræver tilladelse eller godkendelse fra andre myndigheder, herunder i medfør af vandløbsloven, påhviler det ansøgeren selv at indhente sådanne tilladelser.

..."

A indbragte fredningsnævnets afgørelse for Miljø- og Naturklagenævnet. Sagen blev overført til Miljø- og Fødevareklagenævnet, som ved afgørelse af 30. juni 2017 stadfæstede Fredningsnævnet for Nordjylland, Sydøstlige dels, afgørelse af 2. februar 2016 om etablering af naturgenopretningsprojekt på ejendommen matr.nr. aa.

Af Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse fremgår blandt andet:

"...

Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger og afgørelse

...

Projektet

Klager har gjort gældende, at det af fredningskendelsen fra 2007 fremgår, at landbrugsdrift tillades under nærmere angivne begrænsninger, og at erstatningen er fastsat under hensyn hertil. Der er ikke hjemmel i fredningskendelsen fra 2007 til at lade landbrugsinteresser vige for naturinteresser i videre omfang, end hvad der fremgår af kendelsen, og projektet går videre end fredningens formål. Vedrørende område 2.1 fremgår det, at der ud over naturgenopretning tillige er mulighed for græsning, landbrug og bebyggelse, og at ejeren har bevaret sin ret til at afvanding ved grøftning og ret til vedligeholdelse af afvanding.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at fredningsnævnet ved afgørelse af 15. marts 1999 om fredning af Lille Vildmose fastsatte

bestemmelser vedrørende delområde 2 og zone 2.1, gengivet i Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007, side 13:

"Området må med nærmere angivne begrænsninger udnyttes erhvervsmæssigt til sædvanlig landbrugsmæssig drift.

...

Zone 2.1 og 2.2 må kun – bortset fra tørvegravning – etableres og opretholdes som varige græsmarker og anvendes til græsning samt hø- og græsslæt...".

Zone 2.1 og 2.2 var således begge udlagt til græsningszoner i fredningsnævnets afgørelse.

Naturklagenævnet ophævede fredningsnævnets afgørelse, og dermed også ovenstående citerede bestemmelse, jf. side 37 i Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007. I stedet ændrede Naturklagenævnet zone 2.1 til naturgenopretningszone, ligesom Naturklagenævnet ændrede indholdet i bestemmelserne om delområde 2 og zone 2.1, jf. nedenfor.

Det fremgår af Naturklagenævnets afgørelse om fredning af Lille Vildmose, side 34f, at nævnet besluttede, at

"fredningen skal sikre, at der kan ske naturgenopretning, herunder vandstandshævninger i zone 2.1 på baggrund af et konkret projekt, som skal godkendes af fredningsnævnet. En bestemmelse herom skal udformes, så det fremgår, at berørte lodsejere ikke kan modsætte sig gennemførelse af naturgenopretning."

...

Det er således Miljø- og Fødevarerklagenævnets opfattelse, at det ansøgte detaljerede projekt ligger inden for rammerne af Masterplanen og det udarbejdede delprojekt for Smidie Fenner i overensstemmelse med fredningens formål og delformål, samt at bestemmelsen i fredningens § 3 giver kommunen ret til at hæve vandstanden til det påtænkte niveau med henblik på at udvikle området til det ønskede naturområde med mose og andre naturtyper. Det er indgået i vurderingen, at projektet udføres, så der tages de nødvendige hensyn til områdets landskab, samt plante- og dyreliv.

....

Krav om erstatning

...

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder ikke, at det foreliggende projekt går ud over, hvad der har været kendt i forbindelse med fredningsagens behandling, og nævnet finder, at der er taget højde for dette ved erstatningsfastsættelsen.

....

På den baggrund stadfæster Miljø- og Fødevareklagenævnet Fredningsnævnet for Nordjylland, sydøstlig dels afgørelse af 2. februar 2016 om etablering af naturgenopretningsprojekt på ejendommen matr.nr. aa, og afgørelsen står således ved magt.

...”

A indbragte Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 30. juni 2017 for retten. Det er oplyst, at denne sag er berammet til hovedforhandling i september 2022.

Niels Riis udarbejdede den 30. december 2019 et notat om det udførte LIFEprojekt i Lille Vildmose, Smidie Fenner. Heraf fremgår blandt andet:

”...

Anlægsarbejderne blev udført på grundlag af:

- Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 8. juni 2017 i sag nr. NMK510-01022 i sag om Aalborg Kommunes dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 og § 16 til at hæve vandstanden i Smidie Fenner og etablere dæmning med vandtæt membran mod nordvestlig del af Tofte Mose, Lille Vildmose.
- Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 30. juni 2017 i sag nr. NMK522-00323 om Fredningsnævnet for Nordjylland, Sydøstlige dels, afgørelse af 2. februar 2016 om etablering af naturgenopretningsprojekt på ejendommen matr.nr. aa.
- Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 30. juni 2017 i sagerne nr. NMK 510-00826 & NMK-34-00538 om Aalborg Kommunes dispensation fra Naturbeskyttelseslovens § 3 og afgørelse om ikke VVM-pligt til at hæve vandstanden i Smidie Fenner og etablere dæmning med vandtæt membran mod nordvestlig del af Tofte Mose, Lille Vildmose.
- Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 30. juni 2017 i sagerne nr. NMK-43-00606 og NMK-43-00610 om Aalborg Kommunes tilladelse til at hæve vandstanden i Smidie Fenner i Lille Vildmose efter vandløbslovens §§ 6, 17, 21 og 48 samt kapitel 5 i bekendtgørelse om vandløbsregulering og -restaurering.

Alle afgørelser var stadfæstelser af de tidligere givne tilladelser eller dispensationer.

0. Forberedende arbejder

I august måned 2018 blev der etableret en 880 m lang og 5-6 m bred adgangsvej af stålkøreplader anlagt fra den fælles grusvej Langelinie og ned over den østlige side af Smidie Fenne nr. 4, hvor den drejede ind over en overkørsel til fenne nr. 5 og der fra ind over højmosen til startpunktet af den nye hoveddæmning ind mod Tofte Mose, som vist på kortet i Figur 1.

....

Under i alt 13 tilsynsbesøg i anlægsperioden er der udført kontrolmålinger af de løbende udførte arbejder, og over 4 besøg i dagene den 10. til 29. oktober 2019 blev de færdige dimensioner opmålt. Der er i alt opmålt 753 punkter med vores Trimble R8 RTK-GPS/GLONASS tilknyttet kotesystemet DVR90 gennem referencesignaler fra GPSnet.

...

1. Hoveddæmningen mod Tofte Mose

Hoveddæmningen er opført med tilkørt rent sand fra råstofgrav, som er indbygget dels i den tidligere skelgrøft, dels som et kørelag for arbejdskørsel på nordsiden af skelgrøften og dels i et 3-6 meter bredt lag på sydsiden af skelgrøften. Inden indbygningen blev der løbende afrømmet omsat tørv og højmosetørv, som midlertidigt blev lagt i depot på henholdsvis nord- og sydsiden af sandopbygningen.

De første 100 m af hoveddæmningen langs med og forbi matr.nr. aa i Smidie Fenne 6 blev opført i 2018, mens arbejdet i 2019 omfattede strækningen langs sydsiden af fennerne 7-9.

....

Hoveddæmningens placering var ikke detaljeret fastlagt ved projekteringen, og det var en udfordring, at moseterrænet på sydsiden af skelgrøften havde sat sig meget siden opmålingen til den laserskannede højdemodel fra 2006, som var blevet anvendt ved projekteringen. Nærmest skelgrøften var moseterrænet skønsmæssigt 0,5-1,0 m lavere. Hoveddæmningen blev derfor løbende placeret ud fra behovet for afgravet tørv til den senere afdækning. Da tørveoverfladens højde aftog væsentligt mod sydvest, måtte dæmningen derfor gradvist trækkes lidt

ind på mosesiden. Selve dæmningen står derfor stort set på B Fonds ejendom, mens det meste af forskråningen hen over den tilfyldte skelgrøft, hvor der har været arbejdsvej, ligger på de to naboers arealer.

....

Som det fremgår af kontrolopmålingen vist på projektkortet i Bilag 1, ligger selve hoveddæmningen på matr.nr. bb på nær ca. 37 m² af den i 2018 opførte strækning, som ligger på matr.nr. aa. Af forskråningen foran hoveddæmningen ligger ca. 1.980 m² på matr.nr. bb, ca. 3.010 m² på matr.nr. cc, ca. 1.370 m² på matr.nr. dd og ca. 130 m² på matr.nr. aa.

....

7. Retablering

Den 17. oktober 2019 stod hoveddæmningen færdig, og i de følgende tre uger blev der arbejdet med at fjerne stålkøreplader, overskydende sand og andre materialer, maskiner og skur samt retablere arbejdsområder med udplanering af det tørv, som under etableringen var lagt i depot.

...”

Forklaringer

Der er afgivet forklaring af A, Anne Marie Overgaard, Hans Ole Kristensen, H, Søren Vemmelund, Preben Clausen og Niels Riis.

A har forklaret, at han er 58 år og landmand. Han ejer ejendommen X, som i fugleflugt ligger 3-4 km fra det omhandlede areal. Det er en familieejendom, som han har ejet sin 1989.

Arealet matr.nr. aa, som er på 3,9 ha, købte han i 2015 af en enke. Han solgte bygningerne fra med det samme. Arealet var landbrugsjord med landbrugspligt. Han tjekkede rettigheder og forpligtelser i tingbogen. Det fremgik, at ejendommen skulle respektere fredningskendelsen. Det særlige areal, som sagen omhandler, skulle holdes græsdækket, og der var begrænsninger med hensyn til, hvor ofte arealet måtte omlægges. Arealet skulle slås eller afgræsses. Da 12% af hans landbrugsarealer skal holdes græsdækkede, passede det ham udmærket. Arealet har samme værdi og funktion som alt andet jord.

Det var i forbindelse med mødet i november 2015, at han blev opmærksom på, at der var et genopretningsprojekt i gang på hans jord. Så vidt han husker, modtog han ikke noget materiale forud for mødet. Han var på det tidspunkt ikke opmærksom på dæmningsprojektet. Naturgenopretningsprojektet skulle

forhindre, at der kom vand fra Tofte Mose ind på hans arealer. Den dæmning, der skulle bygges i zone 1.4, var en god ide. Det har aldrig været forelagt for eller nævnt for hverken ham eller ejerne af C Gods, at en del af dæmningen skulle ligge på deres arealer.

Roar Poulsen fra Aalborg Kommune forklarede, at dæmningen skulle ligge på B Fonds jord, hvilket han ikke kommenterede. Han koncentrerede sig udelukkende om vandstandshævningen. Der blev heller ikke talt om, at det kunne blive nødvendigt at bruge en del af hans areal til kørsel og arbejde.

Det står helt klart, at kommunen ikke kan færdes på en privat lodsejers jord uden forudgående aftale. Det har han støttet sig til hele vejen igennem. Han er aldrig blevet kontaktet af kommunen eller entreprenørfirmaet vedrørende en aftale om færden på hans jord. Himmerland Elforsyning kontaktede ham i forbindelse med flytning af elkabler m.v. Han forventede det samme ville ske i forbindelse med arbejderne i Lille Vildmose, men han blev ikke kontaktet.

Han kom ikke på arealet hver dag og opdagede ikke selv, da arbejdet blev påbegyndt. Han blev kontaktet af en af de andre lodsejere, som fortalte, at der kørte entreprenørmaskiner på hans jord. Han havde kørselsforbud som følge af sin ..., men Preben Clausen tilbød at køre med derud. Preben er talsmand for lodsejerne og har en entreprenørvirksomhed, der udfører dræningsarbejde. Sagsøgeren mener, at det var i juni 2018, han blev bekendt med arbejdet, og de kørte derud. Han og Preben konstaterede, at man var gået i gang med at grave flere meter ned i hans jord, og at store maskiner førte grus og sten ind over hans arealer. Han spurgte folkene fra entreprenørfirmaet, hvad de lavede. De forklarede, hvad der foregik, og at arbejdet blev udført for Aalborg Kommune. Han talte blandt andet med formanden Søren Vemmelund. Han påviste skelgrøften for Søren Vemmelund, som sagde, at de måtte finde ud af det. Søren Vemmelund stoppede arbejdet med det samme. Der var intet afsat eller markeret med landmålerpinde eller andet. Det var kun skelgrøften, der viste, at entreprenørfirmaet var kørt ind på hans areal. Det er almindelig praksis og opfattelse blandt landmænd, at grøften danner skellet mellem ejendommene. Der blev arbejdet og kørt på hans side af skelgrøften. Samtalen med Søren Vemmelund var stille og rolig. Søren Vemmelund ville tale med kommunen, og sagsøgeren havde en klar forventning om, at han ville blive kontaktet af kommunen, og at skellet ville blive afsat, så det blev afklaret, om han tog fejl. Skellet blev imidlertid ikke afsat, og han blev hverken kontaktet af kommunen eller Søren Vemmelund. I august måned fik han at vide, at arbejdet var gået i gang igen. Han havde intet hørt i mellemtiden. Der skulle slås græs i området, og rendegraveren, der var blevet stillet lidt i skjul, var blevet fjernet. Han ved ikke, hvem der havde stjålet den, men det må have været kommunen eller politiet. Det var også Preben, der kørte ham ud på arealet i august. Preben

kendte området godt og bistod, fordi sagsøgeren var bange for at sige noget, han ikke havde ret i. Det var en mandag i begyndelsen af august, at arbejdet blev genoptaget. Sagsøgeren gik hen til entreprenørfolkene og sagde, at han troede, at de havde en aftale om, at der skulle ske en afklaring. Det var igen Søren Vemmelund, han talte med. Søren Vemmelund sagde, at han regnede med, at kommunen havde fået styr på det i sommerferien. Arbejdet blev standset, og Preben og sagsøgeren kørte hjem. Tirsdag blev arbejdet genoptaget, og sagsøgeren fik igen Søren Vemmelund til at stoppe arbejdet. Søren Vemmelund sagde, at han havde fået at vide af kommunen, at der var en aftale om, at de måtte gå i gang igen. Det samme gentog sig tirsdag eftermiddag. Onsdag morgen kørte Preben igen sagsøgeren ud på arealet. Arbejdet var i gang, men entreprenørfolkene stoppede pænt, da han kom derud. Søren Vemmelund sagde, at han ville tale med kommunen, som var hans arbejdsgiver. Sagsøgeren talte ikke selv med kommunen. Han vidste ikke, hvem han skulle kontakte ved kommunen, og det var derfor nemmere at sige det til Søren Vemmelund. Sagsøgeren forventede, at kommunen ville kontakte ham. Onsdag blev han anholdt af politiet, lagt i håndjern og fjernet fra området, mens han sad i en stol på sin egen grund. Han blev sigtet for at modsætte sig anholdelse. Han blev således fysisk fjernet fra sin egen ejendom. Han blev kørt på sygehuset, fordi han blev dårlig under anholdelsen. Det var Preben, som forlangte, at politiet fik fat i en ambulance. Han blev løsladt, mens han var på sygehuset. Han fik at vide på sygehuset og af sin kone, som er sygeplejerske, at han skulle holde sig i absolut ro et stykke tid. Han var derfor først ude på arealet igen i 2019. Arbejdet på arealet stoppede kort efter, at politiet havde anholdt ham.

Foreholdt fotografi – ekstrakten side 680 – har sagsøgeren forklaret, at det er ham, der har taget fotografiet. Maskinerne står ikke på hans jord, men lige inden hans jord.

Foreholdt fotografi – ekstrakten side 681 – har han forklaret, at maskinen står på hans jord. Sandet ligger også på hans jord.

Foreholdt fotografi – ekstrakten side 682 – har han forklaret, at maskinen står inde på hans jord.

Foreholdt fotografi – ekstrakten side 685 – har han forklaret, at der er et stykke naturskov på hans jord, og at der var her, de kørte ind. De har således fældet træer på hans ejendom.

Foreholdt fotografi – ekstrakten side 699 – har han forklaret, at det er det samme sted som på sidste fotografi, men at dette fotografi er taget fra skellet

mellem hans grund og C Gods' grund. Skellet går ved den gravemaskine, der svagt anes cirka midt i billedet.

Vejanlægget er i dag delvist fjernet, og arealet er helt forsumpet. Når han i dag går ind på området, synker han i til gummistøvlethøjde. Før var arealet til at køre på. Det areal, som skoven står på, ligger minimum $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{2}$ meter over terræn, og de kunne køre med landbrugsmaskiner, hvor der ikke var skov. I dag er en del af arealet forsumpet, hvilket fremgår af fotografiet – ekstrakten side 715 - der er taget i foråret 2021 på hans egen grund. Det pågældende sted var der etableret arbejdsvej. Kommunen har fjernet nogle af vejmaterialerne, men området er til gengæld blevet blødt. Forud for dæmningsarbejdet kunne man køre på stedet, hvilket ikke længere er muligt.

Entreprenørfirmaets maskiner har forårsaget en olieforurening på arealet. Mandag eller tirsdag i august 2018, konstaterede han, at en gravemaskine stod og dryppede hydraulikolie. Han gjorde entreprenøren og kommunen opmærksomme på, at man ikke må forurene med olie, men de fortsatte bare arbejdet, og der blev ikke gjort noget.

Han har ikke fået at vide, om projektet er blevet ændret undervejs. Roar Poulsen forklarede fredningsnævnet og de andre, at arbejdet skulle foregå på B Fonds jord og ikke andre steder. Han har via aktindsigt konstateret, at det står skrevet, at jorden var levende, og at dæmningen derfor var flyttet 15-20 meter ind til ham. Det er hans opfattelse, at man ville køre 15-10 meter inde for ikke at trykke kanten ned. På grundlag af det, som Roar Poulsen sagde, opfattede han det sådan, at man ikke ville komme ind på hans jord. Han antager, at man efterfølgende ændrede det, fordi jorden var blød, og der var bundløse sumphuller. Han mener, at det var grunden til, at man kørte ind på hans areal. Det var nemmere at dreje ind på hans jord, fordi man ikke kunne køre på den anden jord. Længere nede svinger dæmningen, og anlægsarbejdet er lavet, som det blev beskrevet af Roar Poulsen.

Foreholdt luftfoto med indtegnet vej m.v. – ekstraktens side 693 – har sagsøgeren forklaret, at opmålingen blev foretaget i 2019, hvor kommunen havde fundet ud af, at det var en god idé, at der blev afsat skel. Han tror, at landinspektør Lone Larsen havde aftalt med kommunen, at han og H fra C Gods kunne komme med. Han bad Lone Larsen om at opmåle det eksakte areal, som der var kørt og lavet vej på. Området markeret "område anvendt til maskiner ved anlægning af vej" var ikke grusbelagt. Maskinerne kørte ind på jorden, f.eks. hvis to maskiner mødte hinanden på vejen.

Foreholdt luftfoto med indtegnet vej m.v. – ekstraktens side 694 – har sagsøgeren forklaret, at det med grønt skraverede området blev anvendt til

entreprenørmaskiner i sommeren 2019 og indtil oktober/november 2019, hvilket heller ikke skete efter aftale. Han blev på intet tidspunkt spurgt.

Han var ved købet klar over, at arealet matr.nr. aa lå i zone 2.1. Han var også klar over, at der var ret til at foretage naturgenopretning, og at området ikke måtte omlægges eller gødskes, at arealet skulle holdes græsdækket, og at der var landbrugspligt.

Foreholdt mail af 11. november 2015 fra Fredningsnævnet for Nordjylland til Poul Rosen m.fl. vedrørende indkaldelse til fredningsnævnsmødet har sagsøgeren forklaret, at han måske modtog mødeindkaldelsen, men ikke bilagene. Lodsejerne talte sammen, og der var nogen, der sagde, at der var et møde.

Foreholdt fredningsafgørelse om naturgenopretning i Smidie Fenner, Lille Vildmose, side 4, øverst – ekstraktens side 389 – har han forklaret, at han deltog i mødet, men ikke husker nærmere herom i dag.

Foreholdt ansøgning om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojekt i Smidie Fenner, Lille Vildmose af 2. oktober 2015, side 2, øverst – ekstraktens side 299 – har han forklaret, at kommunen har for vane at nævne alle matr.nr., som de har på en liste. Han lagde vægt på det, som Roar Poulsen sagde under mødet, nemlig at det udelukkende foregik på B Fonds jord, og at fonden havde givet tilsagn hertil. Han så ikke sit navn og matr.nr. nævnt i relation til etableringen af dæmningen mod Tofte Mose.

Anne Marie Overgaard har forklaret, at hun er uddannet landinspektør og ansat som afdelingsleder i By- og Natur ved Aalborg Kommune. Projektet i Smidie Fenner, Lille Vildmose, strakte sig over mange år, og hendes rolle skiftede undervejs. Hun har fulgt projektet siden 2011 og har været både projektleder og afdelingsleder. I slutningen af perioden havde hun ansvaret for selve projektet.

Fredningen i 2007 gav nogle handlemuligheder for kommunen, som er plejemyndighed. Kommunen lavede en ansøgning til EU sammen med Naturstyrelsen og B Fond. De havde en projektbeskrivelse vedrørende de tiltag, de ville gennemføre, og de søgte om midler til finansieringen. Det var i 2009-2010, og projektet blev bevilget fra 2011. EU-projektet var LIFE-projektet, som var inddelt i ca. 20 delprojekter. Naturgenopretningsprojektet i Smidie Fenner var et af de 20 projekter under LIFE-projektet. Naturstyrelsen var projektpartner på lige fod med B Fond og kommunen. Det var Naturstyrelsen, der havde ansvaret i forhold til EU, og som havde tovholderfunktionen i forhold til finansieringen.

Sagen vedrører zone 2.1. De gik fysisk i gang med projektet Smidie Fenner i 2018. Det var det sidste delprojekt, der blev startet op, og omkring 90% af projektet var færdigt ved opstarten af Smidie Fenner projektet. De var i dialog med A og de andre lodsejere i området, inden de gik i gang med arbejdet, og der var en løbende dialog i hele projektperioden. De havde håbet at begynde på Smidie Fenner projektet allerede i efteråret 2017, hvilket de orienterede lodsejerne om. Arbejdet blev dog først påbegyndt i 2018. De orienterede forlods lodsejerne om, at projektet nu blev realiseret. Orienteringen skete skriftligt og indeholdt en beskrivelse af det projekt, som Miljø- og Fødevarerklagenævnet havde godkendt. A var på daværende tidspunkt fritaget for at anvende E-Boks, og han fik derfor orienteringen tilsendt med almindelig post. Udsendelsen af den skriftlige orientering til lodsejerne om arbejdets påbegyndelse sker altid, nogle uger inden arbejdet går i gang. De var klar over, at dæmningen ville gå ind over A's ejendom, og det var derfor nævnt i ansøgningen af 2. oktober 2015 om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojektet, jf. ekstrakten side 228. Det fremgik også klart af projektkortet for Smidie Fenner, at dæmningens start eller slutning lå inde på matr.nr. aa, jf. ekstraktens side 294.

De satte Niels Riis på opgaven under den sidste del. Hun var ikke selv ude i området i forbindelse med arbejdets udførelse. Dæmningen blev placeret som angivet i ansøgningen, og der skete ingen ændringer efter tilladelsen blev givet. Der var en skrænt ude i terrænet, fordi der havde været tørveindvending på stedet. Skrænten definerede, hvor dæmningen blev placeret. Dæmningens placering afhang af kantens placering og ikke af matrikelgrænser.

Foreholdt luftfotos med gul og rød markering – ekstrakten side 696 – har vidnet forklaret, at det ikke er et kortbilag, som kommunen har lavet. Hun ved ikke, hvorfor der står Aalborg Kommune på kortet. Den røde streg har hun ikke set tidligere. Der har hende bekendt aldrig været tanker om, at der skulle etableres en dæmning med den placering.

I forbindelse med etableringen af dæmningen fjernede man først bevoksningen på skrænten, og så rettede man fladen af og lagde en membran og sand ovenpå. Dette arbejde blev udført på vejen ud, og man lavede samtidig arbejdsvejen. Man startede ved A's ejendom og arbejdede cirka 1.000 meter ud. Derefter trak man sig tilbage og ud af området, mens man lagde tørv op på sandet og rettede af. Man brugte noget af materialet fra den midlertidige vej til at lægge på dæmningen, og der var sket retablering, da man var kommet ud af området.

Den del af A's ejendom, der blev anvendt, var ikke dyrket. Hele matr.nr. aa var beskyttet af bestemmelsen i naturbeskyttelseslovens § 3 og beliggende i et habitatområde.

I 2018, hvor de nåede at lave ca. 100 meter dæmning og arbejdsvej, var det entreprenørfirmaet Anton Christensen ApS, der udførte arbejdet. De var nødt til at standse arbejdet, og da de startede arbejdet op igen i 2019, var det med en entreprenør fra Aalborg Kommune. Baggrunden herfor var, at kontrakten med Anton Christensen ApS var udløbet i efteråret 2018, og at Anton Christensen ApS ikke ønskede at genoptage arbejdet, medmindre kommunen kunne garantere, at der var ro i forhold til lodsejerne.

Hun blev projektleder efter Roar Poulsen. Arbejdet blev gennemført på grundlag af arbejdsbeskrivelsen fra Rambøll. Materialet lå der, da hun kom på projektet. Der blev afholdt møder med lodsejerne ude på stedet i forbindelse med arbejdsopstart i 2018 og i 2019. I 2018 havde de Rambøll med til at beskrive projektet, som blev præsenteret for lodsejerne.

Foreholdt arbejdsbeskrivelsen fra Rambøll, afsnit 2.2.1 – ekstraktens side 175 - hvoraf fremgår: "Ingen rydning må foretages uden forudgående aftale med tilsynet og lodsejerne", har vidnet forklaret, at Smidie Fenner ikke var nævnt i denne sammenhæng.

Der blev afmærket skel, inden arbejdet gik i gang. Hun var selv med til at hyre en landinspektør til at udføre dette arbejde. Hun husker ikke tidspunktet. Det var en beslutning, de traf, da de konstaterede, at der var uenighed mellem kommunen og lodsejerne. Hun tænker, at det var i 2019. Hun er ikke sikker på, at der blev afmærket over en hel kilometer, men hun er sikker på, at der blev foretaget afmærkning ved A's areal.

Foreholdt notat fra orienteringen om rådmandens møde med lodsejerne i Smidie Fenner den 29. august 2018 – ekstraktens siden 510 – har vidnet forklaret, at hun ikke selv deltog i mødet. Hun modtog referatet, og forvaltningen skulle aflevere sine bemærkninger. Hun indføjede forvaltningens bemærkninger i samråd med kommunens jurister. Rådgifterne havde orienteret dem om, at det var sådan jordforholdene var ude på stedet. De modtog spørgsmålet og svarede. Det havde aldrig været tanken, at dæmningen skulle ligge inde på fondens areal. Det kunne man også have svaret. De har altid kommunens jurister med, når der er spørgsmål om juridiske forhold. Det havde hele tiden været planen, at der skulle etableres en arbejdsvej på A's grund, da dæmningen ellers ikke kunne anlægges. Det ville ikke have været muligt at gøre det anderledes. Det har hun fået oplyst af Niels Riis.

Det kan godt passe, at arbejdet gik i gang i juni 2018, og at det blev standset, fordi der mødte nogle lodsejere op. Det er korrekt, at de fremmødte var lodsejer A og rådgiver Preben Clausen. Arbejdet lå herefter stille, fordi de forsøgte at få en dialog med lodsejerne. Der var forskellige møder, blandt andet møder

mellem rådmanden og lodsejerne. Hun husker ikke, om kommunen var i direkte kontakt med A. Hun talte ikke selv med A. Det skal nok passe, at arbejdet gik i gang igen en mandag i starten af august. Kirsten Lund Andersen blev kontaktet af entreprenøren, og vidnet blev inddraget i situationen. Overvejelserne gik på, hvordan de kunne få arbejdet genoptaget og gennemført. Instruksen til entreprenøren var, at de skulle fortsætte arbejdet og kontakte kommunen, hvis lodsejeren kom igen. Det var Kirsten Lund Andersen, der havde dialogen med politiet. Vidnet talte ikke selv med politiet, og hun var ikke med til at drøfte, om politiet skulle involveres. Hun blev på et tidspunkt orienteret om et olielæk, og hvordan det var blevet håndteret. De fik afdækket, hvilken mængde, der var tale om, og at olien primært var dryppet på køreplader og var samlet op.

Foreholdt luftfoto med indtegnet veje m.v. – ekstraktens side 693 – har vidnet forklaret, at det med gult skraverede område angivet med teksten: "område anvendt til maskiner ved anlægning af vej" var det område, hvor maskinerne blev vendt, da de kom ind med materialer ved opstarten.

Foreholdt foto med indtegnet veje m.v. – ekstraktens side 694 – har vidnet forklaret, at det med grønt skraverede område ikke blev brugt af kommunen.

Hans Ole Kristensen har forklaret, at han er cand.jur. og landbrugskonsulent ved Agrinord. Han startede med at være rådgiver i det omhandlede område i 2012. A kom til i 2014 eller 2015, fordi han købte den yderste parcel matr.nr. aa. Vidnet deltog i nogen af de første møder, hvorunder projektet blev beskrevet. Han var på det tidspunkt rådgiver for F og J. Der var et møde i fredningsnævnets regi. Det var det første, han deltog i. Under mødet beskrev kommunen planerne for området, herunder dæmningen der skulle etableres ind mod Tofte Mose. Der var en serie af møder. Det startede med nogle ret overordnede tanker i 2012 og blev mere konkretiseret under senere møder. Omkring 2015 blev der søgt tilladelse ved fredningsnævnet. Klagerne handlede rigtig meget om grundvandshævningen inde i Smidie Fenner. Roar Poulsen gennemgik genopretningsplanen, herunder dæmningen. Der skulle graves af, og der skulle lægges en dæmning på brinken. Der var tale om ganske mange dæmninger. Med hensyn til dæmningen ind mod Tofte Mose blev der talt om, hvor membranen skulle lægges, og hvordan den skulle sikres. Beskeden var, at dæmningen ville blive placeret på Tofte Moses areal, og det, mener han også, fremgår af referaterne. Arealet var ejet af B Fond. Han ved ikke, om der var lavet en aftale med fonden. Hovedinteressen var vandstandshævningen, og hvad det ville betyde for den fortsatte landbrugsdrift. Dæmningen var ikke et stort fokuspunkt for ham. Dæmningen blev beskrevet på den måde, at den skulle holde vand tilbage og inde i Højmosen. Det havde ikke noget med hans

kunders ejendomme at gøre, og de var ikke berørt af det. Den daværende ejer af C Gods forudsatte, at dæmningen ikke lå på hans jord.

Vidnet og kunderne havde nogle ret intense forløb i anledning af det arbejde, der blev opstartet i mosen i sommeren 2018. De havde hele tiden kun haft en overordnet idé om, hvad der kunne og ville ske. Der havde aldrig været en egentlig ekspropriationsforretning. Arbejderne gik i gang på den måde, at kommunen konstaterede, at man havde tilladelserne. Lodsejerne fik et brev om, at alt af værdi skulle væk. Lodsejerne var et helt andet sted, da det, de havde klaget over, var værdiforringelsen og erstatningens størrelse. Der var ingen detailplanlægning med lodsejerne. Da arbejderne gik i gang, snakkede de om praktiske ting, herunder at noget af F's hegn var taget op, fordi der skulle arbejdes på stedet.

Når de spurgte til, hvad der skulle ske, endte det med, at de diskuterede det genopretningsprojekt, som Rambøll havde lavet i 2014. Der var projekttegninger, men det var alene angivelser af, hvordan det ville se ud, når arbejdet var færdigt.

Han var i løbende dialog med lodsejerne, herunder A, mens det stod på. Kommunen havde ingen aftale med A. Samtalerne handlede om, hvad A skulle tale og finde sig i.

Der blev arbejdet i to perioder. Der var op til sommerferien et møde ude i mosen, hvor de mødtes med kommunen og diskuterede, hvad der skulle ske. Arbejdet blev stillet i bero. De aftalte at afvente resultatet af den anlagte taksationssag, men da taksationskommissionen ville tage sagen op og behandle den, sagde kommunen, at nu havde de ventet længe nok, og at forudsætningerne for aftalen var bortfaldet. Da sommerferien var forbi, gik arbejdet i gang igen.

Foreholdt ansøgning af 2. oktober 2015 om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojekt i Smidie Fenner og foreholdt detailprojektrapport fra december 2014 fra Rambøll, side 28, 2. nederste linje: "Den ballastede membran etableres ved at afrette den eksisterende kant af Højmosen. Herefter udlægges en bentonitmembran ovenpå tørven" – ekstraktens side 287 – har vidnet forklaret, at det passer med hans hukommelse, at det var sådan, det blev sagt.

Foreholdt Fredningsnævnet for Nordjyllands afgørelse af 2. februar 2016 – ekstraktens side 386 ff. – har vidnet forklaret, at han repræsenterede F, D og A under mødet den 30. november 2015. Han havde ikke læst kommunens ansøgning inden mødet. Det er han sikker på. Han så først ansøgningen af 2. oktober 2015 – ekstraktens side 227 ff. – på et senere tidspunkt. Foreholdt

ansøgningen side 2, hvoraf det fremgår, at dæmningen mod Tofte Mose blandt andet ønskes etableret på matr.nr. aa tilhørende A – ekstraktens side 228 – har vidnet forklaret, at han ikke tidligere har fæstet sig ved, at det er nævnt, at dæmningen ønskes etableret på A's matrikel.

Foreholdt Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007, side 40, 3. sidste afsnit – ekstraktens side 121 – har vidnet forklaret, at han kender denne passus, hvoraf det fremgår, at plejemyndigheden i zone 2.1 har ret til at foretage naturgenopretning, herunder hævnning af vandstanden efter planer godkendt af fredningsnævnet, og at området derfor ikke må omlægges eller gødskes, ligesom anvendelse af pesticider ikke er tilladt.

Foreholdt Fredningsnævnet for Nordjyllands afgørelse af 2. februar 2016 – ekstrakten side 386 ff. - har vidnet forklaret, at han støtter sin hukommelse på referaterne fra mødet den 30. november 2015. Det blev under mødet sagt, at dæmningen skulle ligge inde på Tofte Moses jord. Det er præcist dette, han støtter sig til.

H har forklaret, at hendes far ejede C Gods i 25 år.

Hun ejer i dag C Gods sammen med sin bror via et anpartsselskab. C Gods ejer nogen arealer i Smidie Fenner. Hun mener, at disse arealer blev købt i 1983.

Hun startede på gården i 1998/1999, så hun har været med hele vejen med hensyn til fredningen. Hun var opmærksom på, at der var en bestemmelse om naturgenopretning i fredningskendelsen fra 2007. De vidste, at det ville ske, men ikke hvornår og hvor. De fik oplyst, at de kunne bruge deres jord til afgræsning, hvilket de gjorde. De har pt. ikke køer på jorden, men de håber, at det igen bliver muligt.

Hun har været involveret i sagen om dæmningen mod Tofte Mose. Det var i 2014 til 2016, at de blev bekendt med projektet. Dæmningen skulle ligge på Tofte Moses nordvestlige kant, ikke på deres jord. De læste og forstod det sådan, at hverken anlægsarbejdet eller selve dæmningen ville berøre deres ejendomme. Det stod beskrevet utallige steder, at det ikke skulle foregå på deres jord. Hun er ret sikker på, at Roar Poulsen, som var leder på projektet, også sagde det på et møde. Hun husker ikke hvornår, men det blev i hvert fald sagt.

Hun blev ikke spurgt, inden arbejdet blev opstartet. Hun blev derimod spurgt, om de måtte bruge hendes markvej ind fra en anden gård, hvilket hun svarede absolut nej til, da hun syntes, at de var blevet behandlet mærkeligt i den sag.

De kunne selvfølgelig ikke bestemme, hvad der skulle foregå på B Fonds jorder. Pludselig en dag var entreprenøren på deres jord. Hun husker ikke, om de blev

varslet om det. De blev varslet om mange ting. Hun var ikke klar over, at der skulle være en dæmning og udføres arbejde på deres matrikel. Deres jord var indhegnet, og de havde fået EU-tilskud til at opføre et hegn, som skulle blive stående i 5 år. Hun tror, kommunen gav dem besked på at flytte hegnet, hvilket de afviste. Hun husker ikke tidspunktet, men det var inden, arbejdet gik i gang. De flyttede ikke selv hegnet, men kommunen flyttede det på deres vegne. Det medførte, at de fik problemer og mistede hektarstøtten på de omhandlede arealer. De skulle også selv betale for de meter hegn, som de mistede. Hun husker ikke beløbets størrelse, og hun husker ikke, om hegnet blev flyttet tilbage.

Entreprenørerne startede hos A i 2018 og arbejdede sig ned mod C Gods' arealer. Arbejdet på C Gods' ejendom blev udført i 2019. Måske blev lidt af arbejdet udført i 2018. Dæmningen ligger kun inde på deres ejendom på noget af strækningen. De gjorde voldsom modstand, da de kunne læse alle vegne, at dæmningen ikke skulle ligge på deres ejendom. På grund af protesten blev noget af dæmningen flyttet. Hun tror, at kommunen blev klar over, at der var lavet en fejl. Hun tror, fejlen opstod, fordi det var mere belejligt, at dæmningen var på deres og A's jord. Der er ikke sket retablering. Marken er det rene pladder og bliver aldrig mark igen. Der er stadig vej under et lille lag jord, og en jernstang kan ikke gå ned i jorden.

Der har været drøftelser om, at kommunen skulle købe jorden. Vidnets far tilbød at sælge hele arealet til kommunen i 2018. De kan godt se, at det er et fint projekt, men de synes ikke, at det er i orden, at de skal betale for det. Alle lodsejerne tilbød kommunen, at de kunne købe jorden. Det var ved at falde på plads, men blev ikke til noget, fordi kommunen mente, at det ikke ville være lovligt. Rådmanden tilbød under et møde 35.000 kr. pr. ha. Få dage efter ringede stadsgartneren og tilbød 55.000 kr. pr. ha. Vidnet svarede, at kommunen var på rette vej, men at de godt kunne give lidt mere. Hun har ikke hørt nogen siden, og der blev desværre ikke nogen handel. De vil stadig gerne sælge deres jord. Hun er bekendt med, at Vildmosefonden har købt jord i den nordlige del. B Fond har på et tidspunkt tilbudt en lodsejer 25.000 kr. pr. ha., men fonden har efterfølgende sagt, at de ikke vil købe jord, mens der er uro.

Foreholdt ansøgning af 2. oktober 2015 om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojekt i Smidie Fenner – ekstraktens side 227 ff. – har vidnet forklaret, at hun har set ansøgningen, som kommunen sendte til fredningsnævnet vedrørende LIFE-projektet. Der findes så meget papirer i denne sag, at man tror, det er løgn. Hver gang der bliver skrevet noget, henvises der til LIFE-projektet, hvori der står noget helt andet. Det er irriterende, at der hele tiden refereres til noget andet.

Søren Vemmelund har forklaret, at han har været ansat ved entreprenørfirmaet Anton Christensen ApS, der udførte arbejde i Lille Vildmose. Han var senest ansat fra 2015 til september 2020. Han var maskinfører og formand/koordinator eller projektleder på naturprojekterne. Han havde ansvaret for medarbejderne og for at koordinere arbejdet og holde fremdrift. Han har nok ikke set hele udbudsmaterialet, men han har set hovedparten af de relevante dele, herunder særlige arbejdsbeskrivelser og tegninger over hvordan arbejdet skulle udføres. Der var en detaljeret tegning, hvoraf det fremgik, hvordan selve dæmningen skulle bygges op i tværsnit. Der var tale om en principskitse, og de kunne godt afvige herfra, så længe funktionen var den samme. De havde GPS-koordinater på centerlinjen af diget. Mosen var til den våde side, og der skulle ballast på ydersiden af membranen. Det var omkring 14.000 kubikmeter, der skulle til for at holde membranen på plads. Koordinaterne i længderetningen havde de fra Rambølls materiale. De afsætter typisk med en håndholdt GPS efterhånden som de kommer frem. Bygherren var Aalborg Kommune. Der var ryddet et spor i beplantningen, hvor diget skulle være. Så vidt han husker, var det arbejde blevet udført af kommunens folk. Han bed ikke mærke i, om der var specielle forhold omkring de matrikulære grænser. De skulle begrænse, hvor meget de kom ud på nabomatriklen i forhold til B Fond.

Det var ikke en del af hans arbejdsopgave at indgå aftale med lodsejere. Det var typisk rådgiveren eller direktøren i hans firma, der tog sig af dette. Han ved ikke, hvordan det foregik i det omhandlede tilfælde. Det blev typisk formidlet mundtligt, og der var normalt meget lidt dramatik i det. De går ud fra, at alle nødvendige aftaler er på plads, når de bliver sat i gang med et stykke arbejde. Hvis ikke der er stykke papir, hvoraf det fremgår, at de må køre ind, så spørger de lodsejeren. De gik i gang med arbejdet sent i foråret/forsommeren 2018. De startede med en kørefast vej hen til en depotplads. De lagde omkring 600 køreplader ud, så lastbilerne kunne læsse ballasten af. De lavede derefter vejen hen til det sted, hvor diget skulle starte. Han husker ikke, om det var ham selv, der satte diget af. Arbejdsvejens placering fandt de ud af sammen med bygherrens rådgiver. Der var temmelig blødt.

A og Preben Clausen var der et par gange. Han husker ikke ordlyden af deres samtaler, men det gik ud på, at de ikke skulle fortsætte arbejdet. Han er ikke sikker på, om de var inde på A's jord på det tidspunkt. De var overvejende på fondens jord, men han vil ikke afvise, at de var et par meter inde på A's jord. De var formentlig 3 meter inde over grøften på det tidspunkt. A og Preben Clausen var uenige i, at de måtte køre der. De var nødt til at indstille arbejdet, når folk kom tæt på, da maskinerne var meget store og tunge. De var inden blevet orienteret om, at der kunne opstå problemer. De havde oplyst kommunen om, at de i så fald straks ville standse arbejdet. A og Preben Clausen var ikke højrøstede eller ubehøvlede. Han sagde til dem, at han var

nødt til at informere kommunen, og han kontaktede Jens Vinge. Jens Vinge ville kontakte politiet og få dem til at sige, at A og Preben Clausen skulle gå væk. Han mener, at Jens Vinge først selv prøvede at tage dialogen. Det var ikke nyt, at lodsejerne havde indvendinger mod arbejdet. Der var inden sket noget lignende i Purkær Fenner.

Arbejdet først kom i gang igen i august 2018. Så vidt han husker, insisterede hans chef på, at der blev indgået en aftale, så de ikke igen skulle have uplanlagte stop. Det er ikke hans indtryk, at der var blevet indgået en fyldestgørende aftale med lodsejerne inden opstarten i august. Det kan godt være, at det først var i august, at politiet kom. Han tilkaldte ikke politiet. Han sagde til kommunen, at de ikke ville have noget med det at gøre. Han så det ikke selv, men blev orienteret om, at A var blevet anholdt. De forlod stedet, når der skete sådan noget for at undgå at blive part i det.

Det er korrekt, at en rendegraver havde en utæthed ved styreringen, og at der løb 1 ½ - 2 dl olie ud. Det var en vegetabilsk baseret nedbrydelig bioolie, men det skulle selvfølgelig ikke løbe ud i naturen. Han går ud fra, at rendegraveren blev kørt derfra. Det er ikke usædvanligt, at entreprenørmaskiner har læk i den størrelsesorden. De spændte en beholder under til at opfange olien, indtil skaden var blevet udbedret.

De blev stoppet af lodsejerne eller andre flere gange under arbejdets udførelse. Han husker ikke, hvor mange gange det skete. A var med 1-2 gange. Preben Clausen var jævnlige med. F deltog 1-2 gange. Det var nok i alt 10-15 gange, de blev stoppet. De var nødt til at afvente gemytterne faldt til ro. Jens Vinge ringede typisk, når lodsejerne var gået, og de skulle fortsætte arbejdet. De var nødt til at lave en kontrolleret nedlukning, hver gang lodsejerne stillede maskiner i vejen for at forhindre dem i at komme videre. Maskinerne blev opstillet lige bag entreprenørfirmaets gravemaskiner, men på lodsejernes egne grunde. Han vil skyde på, at de nåede at lave i alt 80-100 meter dæmning. De nåede lige forbi den lille klynge træer, hvilket nok svarer til ca. 100 meter.

Foreholdt fotografi – ekstrakten siden 744 – har han forklaret, at det skraverede område var vendeplads og depotområde.

Anton Christensen ApS' kontrakt med Aalborg Kommune ophørte i 2019. Leif Christensen insisterede på, at der blev indgået en aftale, så der var rene linjer mellem kommunen og lodsejerne. Da kommunen ikke kunne bekræfte, at det var sket, ophørte samarbejdet.

Preben Clausen har forklaret, at han er drænmaster. Han har arbejdet på fuld tid som entreprenør siden 1986 og har tidligere lavet kloakarbejder m.v. Han har hele tiden beskæftiget sig med dræning, og for ca. 20 år siden valgte han at

koncentrere sig om dræn, vandløb og vådområder. Han virker også som syns- og skønsmand. Han har været teknisk rådgiver for nogle af de lodsejere, der har arealer i Smidie Fenner. Det blev han kort efter, projektet blev sendt ud. Hans opgave bestod i at gennemgå materialet og vurdere betydningen for de forskellige lodsejere. A var en af hans kunder.

Han har været involveret omkring dæmningen mellem Smidie Fenner og Tofte Mose. Han har gennemgået projektmaterialet, herunder materialet fra Rambøll, og kan det næsten uden af. Han har deltaget i en række møder, herunder mødet i fredningsnævnet. Der blev under dette møde talt om dæmnings placering, og Roar Poulsen sagde klart og tydeligt, at dæmningen ville blive placeret på B Fonds jord, og at fonden havde givet tilsagn. Indtil entreprenøren kørte ind på A's jord, havde lodsejerne derfor den opfattelse, at dæmningen var dem uvedkommende, da den udelukkende ville ligge på B Fonds jord.

Foreholdt ansøgning af 2. oktober 2015 om fornyet tilladelse til naturgenopretningsprojekt i Smidie Fenner – ekstraktens side 227 ff. – har vidnet forklaret, at han ikke havde læst ansøgningen, da han tog til mødet i fredningsnævnet. Han havde inden mødet gennemgået alt det materiale, han havde fået udleveret af ejerne af C Gods. Ansøgningen var ikke i dette materiale, men han blev bekendt med ansøgningen nogle år senere i forbindelse med en anmodning om aktindsigt. Indholdet af ansøgningen undrede ham meget, da projektlederen Roar Poulsen under mødet sagde, at dæmningen kom til at ligge på B Fonds jord. Han havde inden mødet gennemgået det materiale, som han havde fået udleveret. Han husker ikke, om Rambølls projekt var med i det materiale, han havde fået fra C Gods, men der var i hvert fald henvist til Rambølls projekt, som han havde i forvejen.

Lodsejerne protesterede meget over, at arealerne ville blive til en sø. Det var ikke det, de havde forventet ud fra den fredning, der var foretaget i området. Det havde ikke noget med dæmningen at gøre. Han havde kun nogle spørgsmål af mere teknisk karakter. Roar Poulsen sagde klart og tydeligt, at dæmningen ville blive etableret på B Fonds jord, og at kommunen havde tilsagn herfra. Vidnet havde tidligere været involveret i etableringen af en anden dæmning, og i det tilfælde foregik alt arbejdet på B Fonds jord. De gik ud fra, at man ville følge samme procedure i forbindelse med arbejdet i Smidie Fenner.

Kommunens folk gik i gang med at lave en kørepladevej hen over fondens arealer og drejede ind over Tofte Mose. Han kørte ofte derud og kiggede, og det så meget naturligt ud, indtil de pludselig drejede ind på As jord. Han mente ud fra materialet, at dæmningen ikke skulle fortsætte helt til A's jord. Han havde aldrig forestillet sig, at man ville lave dæmningen langs A's jord, da det ikke

tjente noget formål. A kontaktede ham i sidste halvdel af juni 2018 og fortalte det. Han kørte A derud, da A ikke selv måtte køre bil på det tidspunkt. De kunne konstatere, at entreprenøren var begyndt at grave inde på A's jord. A kontaktede entreprenørens folk og fremviste dokumentation for, at han var ejer af jorden. A bad dem stoppe, hvilket de gjorde.

Vidnet har set det udbudsmateriale, der lå til grund for kommunens aftale med entreprenøren. Heri stod, som det altid gør, at der skal være indgået aftale med de enkelte lodsejere, inden arbejdet påbegyndes. Der var ikke indgået en aftale med A.

Entreprenøren standsede arbejdet, men begyndte igen. Det fik entreprenøren åbenbart ordrer på. Vidnet kørte A derud flere gange. Arbejdet stod stille i 5 uger og blev påbegyndt igen den 6. august 2018. Formanden Søren Vemmelund havde oplyst, at Niels Vinge havde sagt, at entreprenørfolkene fik 14 dages ekstra sommerferie, fordi kommunen så havde 5 uger til at indgå aftaler med lodsejerne. Søren Vemmelund fortalte også, at de havde sagt til kommunen, at de gerne ville have, at det blev bragt i orden. Vidnet vidste, at der ikke var indgået en aftale med A, for han havde talt med A, som ikke var blevet kontaktet af kommunen. Den 6. august tog han med A ud på arealet. A sagde til entreprenøren, at de skulle standse arbejdet. De forsøgte også at træffe kommunens projektleder, men enten gik projektlederen, eller også låste han sig inde i sin bil. Projektlederen ville i hvert fald ikke tale med dem. De fortalte entreprenørens folk, at der ikke var indgået en aftale. Den store forskel fra før sommerferien var, at kommunen tilkaldte politiet. Første gang politiet kom, spurgte de, hvad der var op og ned, og de lyttede på A. Politiets tone blev skærpet over de næste dage. Politiet sagde, at de ikke måtte opholde sig i arbejdsområdet. Vidnet efterspurgte en dommerkendelse. Det kulminerede onsdag den 8. august 2018, efter de fremmødte betjente havde haft lange samtaler med politigården. Frem til det tidspunkt var de kun blevet truet med en bøde. De fik nu at vide, at de ville blive anholdt, hvis ikke de fjernede sig. Vidnet blev ført hen til sin bil. A, der var udmattet på grund af sin hjerneblødning, sad i en stol, men blev lagt i håndjern på en voldsom måde og slæbt hen til patruljevognen. Vidnet fik overbevist politiet om, at de skulle tilkalde en ambulance til A. Niels Vinge sagde til entreprenørfolkene, at de kunne begynde at grave igen.

På membranens laveste punkt ligger den klart inde på A's jord. Dæmningen og membranen går nok ca. 2-3 meter ind på A's side af skellet. Belastningen, som er påfyldt på tilbagevejen, går ca. 6 meter ind over skellet. Et endnu større areal har været berørt. Der blev således væltet træer og lavet adgangsvej. Der var en grøft, som man altid havde kaldt skelgrøften. Der plejer at blive afsat skel, hvilket ikke skete i 2018. Det undrede ham. Der blev skiftet projektleder og

tilsyn i efteråret 2018. Inden arbejdet startede op igen i 2019, blev de indkaldt til et orienteringsmøde, som fandt sted i starten af 2019. Vidnet deltog i mødet sammen med H fra C Gods. Under mødet præsenterede Niels Riis sig som ny tilsynsførende og rådgiver. Niels Riis fortalte, at skellet nu ville blive afsat.

Han kan ikke få øje på nogen faglig grund til, at der blev drejet ind på A's jord. Han fik at vide af kommunens projektleder, at jorden var levende.

Han giver ikke noget for det argument, da jorden var betydelig mere tør. Enten var der været tale om uvidenhed, eller også var det et søgt argument.

"Levende" er et husmandsudtryk for, at jorden er blød. Der var afgravet i Smidie Fenner, og man kunne spare en del køreplader ved at flytte dæmningen ind. Hvis man i stedet skulle køre oppe på Tofte Mose, ville det have krævet større forberedelse og flere køreplader, hvilket ville have været dyrere. Økonomien i LIFEprojektet var løbet løbsk, inden Smidie Fenner projektet blev påbegyndt. Han tror, at kommunen tænkte, at de ville blive hurtigere færdige og spare nogle penge, hvis de gjorde det på den måde. Han forstod også på kommunens advokat, at der var store økonomiske interesser i at gøre det på den måde, og at man mente, at det var af bagatelagtig betydning for A.

Han har tidligere set kortet – ekstraktens side 385 – men husker ikke, om det var inden fredningsmødet den 30. november 2015. Han er enig i, at den blå streg er forlænget ind på A's jord på matr.nr. aa. Foreholdt, at dette kort var indsat i LIFE-projektet fra Rambøll – ekstraktens side 284 – har vidnet forklaret, at han ikke havde registreret, at dæmningen gik ind på matr.nr. aa. I alle andre bilag, hvor der var anført matrikelnumre, var det kun matrikelnumre tilhørende C Gods og B Fond, der var anført.

Foreholdt detailprojektrapporten fra Rambøll – ekstraktens side 287 – har vidnet forklaret, at han er enig i, at det fremgår heraf, at dæmningen skal etableres på kanten af højmosen. Der var flere scenerier.

Niels Riis har forklaret, at han er cand.scient. i biologi og kemi og har en HD i organisation. Han har endvidere ca. 30 års uddannelse som ingeniør på forskellige kurser. I sommeren 2004 var han ansat i Cowi som seniorprojektleder, og han havde til opgave at udarbejde projektforslag sammen med arbejdsgruppen. Han blev samtidig hyret af amtet til at lave det tekniske forarbejde til et Regionplan Tematillæg, der skulle ændre områdets status. I 2010 lavede han det skitseprojekt, som ligger til grund for det projekt, der nu er realiseret. I 2011 var han med til at skrive bidrag til den ansøgning, som Aalborg Kommune, Naturstyrelsen og B Fond indsendte til EU's LIFE-program.

Han var tilsynsførende på nogle af de andre aktiviteter, herunder projektet i paraplymosen. Den samme entreprenør skulle fortsætte i Smidie Fenner på en entreprise udarbejdet af Rambøll, som også var tilsynsførende. Omkring årsskiftet 2018/2019 blev han tilsynsførende på projektet. Han blev kontaktet af Anne Marie Overgaard, der spurgte, om han var interesseret i at overtage tilsynsforpligtelsen på projektet. De var lige kommet forbi A's ejendom og var ca. 30 meter inde på C Gods' jord, da han overtog tilsynsforpligtelsen. Han fulgte projektet til ende.

Foreholdt foto – ekstraktens side 670 – har vidnet forklaret, at det er et luftfoto, som blev taget i starten af foråret 2019. Man kan se adgangsvejen ned til området på fotografiet. Foreholdt foto – ekstraktens side 671 – har han forklaret, at der ikke var en arbejdsplads på A's areal. Pladsen var etableret i september 2018. Kørepladerne var hentet, men sandet var der stadig. Hele området har været kørepladebelagt.

Da han overtog projektet, havde han nogle betingelser. Han ville ikke tage rådgiveransvar for det, der var projekteret af Rambøll. Han granskede alt, hvad Rambøll havde lavet, og læste alt projektmateriale igennem. Han kontaktede Rambøll og bad om de digitale filer, der lå til grund for kortene, de havde tegnet. Han konstaterede, at kortet ikke var særligt præcist. Under det første møde med Aalborg Kommune bad han derfor om, at de fik en landinspektør til at afsætte skellet mellem B Fond og de to lodsejere. Arbejdet blev udført af landinspektør Lone Laursen. De 100 meter dæmning, der var blevet etableret, kunne han ikke flytte. Der løb en skelgrøft på strækningen, der nu var fyldt op. De 37 m² dæmning på A's ejendom var tidligere grøft.

Foreholdt sit notat af 25. oktober 2019 vedrørende afslutning af anlægsarbejdet under LIFE-projektet ved Smidie Fenner – ekstrakten side 669 – har han forklaret, at man på fotoet kan se selve dæmningen og nede foran en form for bæremevej, hvor der var fyldt sand på. Bæremevejen kan bruges til græsning eller andet. Der er 37 m² på A's jord, der er berørt af selve dæmningen. Før 1937 var der uberørt højmose i området. I 1937 overtog staten arealet, som blev lagt ud i græs. Husmændene gik konkurs, og man begyndte at grave tørv på arealet, hvilket foregik indtil omkring 2007 eller 2008. Den store indvending stoppede dog i 2003 eller 2004. Hele området er blevet sænket 1 eller 2 meter, herunder området på matr.nr. aa. Det mørkebrune bælte viser det sidste tørv, der er gravet i området.

Foreholdt foto – ekstraktens side 225 – har vidnet forklaret, at det er landinspektørens afsætning, man kan se. Det ligner A's ejendom, hvor kørepladevejen var ført ind gennem mosen omkring Tofte Sø ved svinget, hvor den kom ind på A's ejendom. Dæmningen ses til venstre. Landinspektøren var

ude at sætte skelpælene op. Den røde streg på fotografiet – ekstrakten side 726 – markerer, hvor der engang var grøft og dermed skel ifølge almindelig praksis. Gravemaskinen er kommet af et spor, hvor der tidligere havde været en vej. Dæmningen på de 100 meter er ikke færdiggjort med tørv. Fotografiet er taget, inden arbejdet var gjort færdigt. Man gjorde først arbejdet færdigt til sidst, samtidig med at man trak sig tilbage og ud af området.

Foreholdt foto – ekstraktens side 728 – har vidnet forklaret, at det er stort set samme sted. Der, hvor der havde været sand, er der blevet rettet af og dækket med muld.

Foreholdt luftfoto med indtegnet veje m.v. – ekstraktens side 693 – har vidnet forklaret, at han har opmålt vejen til 130 m² og således ikke er enig i det anførte tal på 191 m². Han kan ikke garantere, at der ikke har været en enkelt gravemaskine inde at vende på området, der er markeret som anvendt til maskiner. Hans opmåling er opfyldsgrænsen. Det ser ud til, at man har taget vandpytter med. Han kan ikke sige, om der har været en maskine i området.

Foreholdt foto med indtegnet vej m.v. – ekstraktens side 694 – har vidnet forklaret, at de prøvede at få lov til at benytte andre veje ind i området, men blev nægtet adgang. Der har på et tidspunkt under overvågning af politiet, kørt en protonmaskine igennem området i en bevægelse. En protonmaskine har utrolig bredde bælter, som kører rundt om en proton. Den blev transporteret ud i området en gang. Der foregik ikke nogen som helst form for transport ad det sidste stykke. Her blev der kun gået til fods. Der var i vidt omfang lagt jernplader på arbejdsvejen. I det omfang vejen ikke kunne holde uden, blev der lagt plader på.

Foreholdt luftfoto med gul og rød markering – ekstraktens side 696 – har vidnet forklaret, at den gule markering ikke viser, hvordan dæmningen går. Den mørke linje er dæmningen. Adspurgt til den røde markering har vidnet forklaret, at han ikke genkender denne placering. Det giver ikke nogen mening. Det havde hele tiden ligget i kortene, at de skulle op til knækket. Dæmningen blev ført helt ind til vildtheget efter aftale med drænmester Preben Clausen. Det endte fuldstændigt, som det hele tiden havde været meningen. Vandet ledes nu i Tofte Sø.

Dæmningen blev skubbet et par meter væk fra A's ejendom i forhold til de første tegninger. De var nødt til at rykke længere ind mod mosen for at få tørv nok. Det materiale, der var blevet tilført ved etableringen af arbejdsvejen, blev lagt op på dæmningen. Nogle af materialerne ligger fortsat under et tørvedække. Bunden består af 1-3 meter tørv og derunder 2-4 meter blød gyttia, som er gammel blød havbund. En væsentlig del af sandet er presset ned i

tørven, som skrumper ved at den taber vand. De tog det med ud, som det gav mening tage med ud. Da der er en fredningskendelse, må lodsejerne ikke dyrke konventionelle afgrøder på jorden, der primært består af sand. Stenene er forsøgt indbygget i dæmningen, men der kan ligge nogle sten tilbage i sandet. Hvis sandet var blevet gravet væk, ville der være blevet en kanal. Grundvandsstanden er blevet hævet derude, og området er derfor blevet mere vådt. Han giver lodsejerne ret i, at der er blevet mere sumpet, hvilket var formålet med naturgenopretningen.

Han ønskede skellet afsat for at begrænse påvirkningen af naboernes arealer mest muligt. Det ville være uheldigt, hvis man ikke efterfølgende kunne dokumentere, hvor skellet gik. Da han blev tilsynsførende, var der ikke foretaget afsætning af skel. Der var dog formentlig sket afsætning af de 100 meter, der var udført. Det ved han dog ikke med sikkerhed. Han tænker, at man ikke havde bygget dæmningen ud i det blå. Han bad om at få skellinjen afsat for ikke at stå i den situation, at lodsejerne, efter grøften var fjernet, ville anfægte, hvor skellet var.

Foreholdt Masterplan med skitseprojekt fra januar 2007 – ekstraktens 75 ff. – har vidnet forklaret, at dæmningen blev "født" helt tilbage i 2004. Det blev taget op og beskrevet en smule mere detaljeret i 2010 og igen i 2014, hvor det blev gjort mere detaljeret af Rambøll. Han mener, at de 1.000 meter er målt fra skel hjørnet ved A's grund. Den udførte dæmning er 1.040 meter lang. Skitseprojekteringen blev udført i 2010. Han er enig i, at A's ejendom ikke var nævnt her.

Han tilstræbte, at dæmningen lå inde i Tofte Mose. Der var noget slør i den streg, der var trukket på projektkortene, hvilket hang sammen med, at man ikke havde styr på, hvor skellet lå. Det tørv, der blev gravet af på toftesiden, var stærkt beskyttet mose. De skulle påvirke mosen mindst muligt og ønskede ikke at påvirke lodsejerne mere end højst nødvendigt. Der skulle bygges ovenpå grøften. Han afsatte den endelige dæmning 2-4 m længere inde i mosen, end det var meningen. Det var primært, fordi der ikke var tørv nok på arealet. Rambølls skitse var udarbejdet på grundlag af en opmåling i 2006, men tørven havde sat sig og var sunket i knæ. Det var den proces, der skulle stoppes med projektet. De manglede tørv til projektet, og derfor blev det trukket længere ind i mosen. Dæmningen ligger intet sted inde på C Gods' jord. Det areal, der tidligere var grøft, blev til mark på C Gods' arealer. De 37 m² dæmning på A's jord skal sammenholdes med, at der tidligere var en ca. 70 meter grøft med en bredde på ca. 2 meter. Det var Rambølls materiale, der dannede grundlag for arbejdet, undtagen på de punkter, hvor de fandt materialet mangelfuldt. Der var ingen mangler med hensyn til A's ejendom.

Man skulle færdes foran dæmningen, hvilket ikke var særlig godt beskrevet, så vidt han husker det. Foreholdt Rambølls detailprojektrapport – ekstrakten side 293, næstsidsste afsnit: "Såvel udgravning som transport af jord til dæmningen skal foregå i selve dæmningstraceet, således at den del af højmosen, der bevares, ikke påvirkes af maskiner" - har han forklaret, at begrebet dæmningstraceet ikke er beskrevet i afsnittet. Han tolker det sådan, at man ikke skal køre andre steder end langs dæmningen. Det betyder ikke, at man skal køre oppe på selve dæmningen. De har kun kørt i dæmningstraceet. Der blev også anvendt en bærmevej foran dæmningen i forbindelse med udførelsen af det arbejde, der blev udført i 2018. Han er på intet tidspunkt blevet gjort opmærksom på, at der var områder, hvor entreprenøren ikke kunne køre. I slutningen, det vil sige i oktober 2019, var der steder, hvor man ikke gik ud. Det var ikke på A's ejendom, men helt ude i den modsatte ende.

Foreholdt figur 30 – ekstrakten side 287 – har vidnet forklaret, at 3.00 er kroningsbredden. Det kan under ingen omstændigheder være dæmningstraceet. Der kan man ikke køre. På figur 30 har man glemt at tegne grøften ind. Der var grøft på hele strækningen. Der er ikke sket genetablering af grøften, som blev fyldt op. Grøften er derfor væk. Efter aftale med Preben Clausen er der lavet et vandskel oppe bag membranen a=2. I vandområdet bag membranen er der sat en tværmembran, hvor vandet løber bag om dæmningen op til hjørnet og ledes til Tofte Sø i stedet for ned i grøften. Grøften er ikke tegnet ind på figur 30, som den er på figur 29, der imidlertid viser et helt andet sted. Man kan derfor ikke se, hvordan den i sagen omhandlede dæmning var tænkt placeret i forhold til grøften. Det har ikke været på tale, at grøften skulle bibeholdes eller genetaberes.

Foreholdt detailprojektrapport fra Rambøll – ekstraktens side 186 - vedrørende grøft ved Smidie Fenner, har vidnet forklaret, at det er en helt anden grøft, som ikke er blevet etableret, men af helt andre årsager. Det vedrører ikke A's matrikel, men matr.nr. bb tilhørende C Gods.

Foreholdt foto – ekstrakten side 696 – har vidnet forklaret, at den gule markering ser rigtig ud. Den røde markering når ikke helt op, hvor dæmningen ligger i dag. Det kan han bekræfte. Foreholdt Detailprojekt Rapport fra Rambøll, side 32, figur 35 - ekstrakten side 291 – har han forklaret, at farven heller ikke her når helt op, hvor dæmningen ligger i dag. Det siger ham ingenting, og han ved ikke, hvorfor det er tegnet ind på den måde. Det ser forkert ud og er formentlig en fejl. Foreholdt Detailprojekt Rapport fra Rambøll, side 33, 3. sidste afsnit - ekstrakten side 292 - har vidnet, at det var sådan, det skete. Det indgik ikke i tilladelsen, at der kunne foretages jordtransport oppe i højmosen. Man ville i så fald have ødelagt mindst 1/2 meter mere højmosen. På den nordøstlige dæmning kørte man delvis oppe i højmosen og lavede

dæmningen. Her var der en langt større grøft, som skulle bevares, fordi området på den anden side var landbrugsarealer, hvor der blev dyrket kartofler. Man var derfor nødt til at grave tørven væk i 3 meters højde i snit langs sydsiden af grøften. Der blev bakket sand ind, og man byggede dæmningen op, så grøften stadig var der. Bundforholdene var væsentligt dårligere på det i sagen omhandlede areal, hvor der var gytje.

Parternes synspunkter

A har i sit påstandsdokument anført følgende anbringender:

"Hovedanbringender:

...

Sagens hovedspørgsmål er hvorvidt sagsøgte har været berettiget til at etablere en dæmning, som går ind over sagsøgers ejendom – og som nu delvist er beliggende på sagsøgers ejendom - samt om sagsøgte i den forbindelse har været berettiget til at etablere en arbejdsvej, som går ind over sagsøgers ejendom, til brug for etableringen af den pågældende dæmning.

Sagsøgte har uanset dette sagsanlæg (hvor sagsøger gør gældende, at sagsøgte ikke har været berettiget til at etablere dæmningen og arbejdsvejen) fortsat arbejderne hermed, herunder fortsat med at benytte arbejdsvejen. Formålet med dette antages udelukkende at være et forsøg på at spare penge, da det havde været muligt for sagsøgte i stedet at lægge vejen på Tofte Moses side.

Særligt vedrørende dæmningen:

Det fremgår hverken af Naturklagenævnets afgørelse om fredning af Lille Vildmose eller af efterfølgende afgørelser og tilladelser – og heller ikke af Masterplanen eller projekt materialet, at dæmningen skulle placeres på sagsøgers ejendom. Tværtimod.

I Naturklagenævnets afgørelse om fredning af Lille Vildmose (bilag 1), hedder det bl.a. (ekstrakt I, side 121):

"I zone 2.1 har plejemyndigheden ret til at foretage naturgenopretning, herunder hævning af vandstanden, efter planer godkendt af fredningsnævnet..."

Det beskrives af fredningsnævnet, jf. bilag 3, at dæmningen skal etableres langs Tofte Moses nordvestlige kant, og der fremgår således intet om, at

dæmningen skulle etableres på Smidie Fenners sydøstlige kant, herunder sagsøgers matrikel, hvor sagsøgte har gennemført arbejdet.

Dette fremgår endvidere af Rambølls detailprojekt-rapport, jf. bilag 14, under punkt 0.1, nederst på siden, hvor følgende er anført:

”For at mindske afdræningen af Tofte Mose etableres en ny dæmning på den nordøstlige del af Tofte Mose samt mod Smidie Fenner (nordvestlige del).

Den som bilag A fremlagte ansøgning er aldrig blevet sendt til lodsejerne, herunder sagsøger, og blev heller ikke fremlagt på mødet i Fredningsnævnet. Sagsøger var ikke bekendt hermed og har derfor været afskåret fra at klage over dette.

Det gøres i den forbindelse gældende, at de udførte arbejder, der sker uden grundlag i de afgørelser og tilladelser, der overordnet ligger til grund for hele projektet, udgør væsentlige og retsstridige indgreb i sagsøgers ejendomsret. Dette kræver utvivlsomt derfor en direkte, klar og udtrykkelig hjemmel. Det er ikke tilstrækkeligt at nævne sagsøgers ejendom i en bisætning i en ansøgning, som end ikke sagsøger bliver bekendt med før under denne sag.

Ifølge den almindelige forvaltningsret gælder endvidere et krav om klarhed og bestemthed for forvaltningsaktens indhold. Dette gælder særligt den del af forvaltningsakten, der beskriver retsvirkningerne, idet adressaten og andre parter klart og tydeligt må vide, hvad den afgørelse der er truffet, går ud på.

I samtlige af disse afgørelser, som oplistet ovenfor i første afsnit under ”dæmningen”, er det således lagt til grund, at membranen skulle nedgraves på Tofte Mose udgørende B Fonds areal, (som havde givet tilladelse til, at dæmningen kunne anlægges på denne matrikel,) hvorfor sagsøger har haft – og retteligt måtte have – en berettiget forventning om, at dæmningen ikke ville berøre hans matrikel.

Det reparerer ikke på dette hjemmelsproblem, at diverse afgørelser m.v. er blevet stadfæstet i klagenævnene. Der er kort sagt tale om en helt oprindelig retlig mangel – man har fra myndighedernes side ikke tilvejebragt fornøden hjemmel til de indgreb, som ønskes foretaget – og det afhjælper ikke denne helt grundlæggende mangel, at de i forvejen mangelfulde kommunale afgørelser m.v. efterfølgende stadfæstes.

Særligt vedrørende vejen:

Sagsøgte har ved etableringen af dæmningen uberettiget etableret en arbejdsvej, som går ind over sagsøgers ejendom og sagsøgte har fortsat med at benytte vejen for at komme ind til sagsøgers nabos arealer, efter at arbejdet på sagsøgers ejendom var afsluttet.

Det gøres gældende, at sagsøger ikke har været berettiget til at etablere en arbejdsvej uden efter aftale med lodsejerne, herunder sagsøger.

Allerede af den grund, at dæmningen er blevet etableret på sagsøgers ejendom uden hjemmel hertil betyder så meget desto mere, at sagsøgte ikke har været berettiget til at etablere en arbejdsvej på sagsøgers ejendom.

Dette går langt videre end hvad sagsøger måtte være forpligtet til at tåle. Dette gælder også så meget desto mere når det ligger fast, at vejen, og dermed dæmningens etablering, kunne være sket fra Tofte Moses arealer, som grænser op til sagsøgers matrikel.

Endvidere må det være særligt skærpende, at sagsøgte har fortsat med at anvende vejen for at kunne køre ind på sagsøgers nabos arealer, selv efter at sagsøgte var færdig med at etablere dæmningen på sagsøgers matrikel.

Det er lagt til grund, (f.eks. i ansøgningen, bilag A), der alene skulle etableres en jernpladevej – altså udlægning af køreplader og det er også lagt til grund, at der efterfølgende skulle ske fuldstændig retablering, herunder med tørveoverflade.

Der er fremlagt et større antal fotos, og det er tydeligt og ubestrideligt dokumenteret, at der er etableret en grus- og stenvej. Der er tilkørt meget, meget store mængder grus og sten til placering på sagsøgers ejendom og på sagsøgers nabos ejendom, og dette er kun delvist forsøgt fjernet og der er ikke sket retablering som krævet. Dette uanset, at der er tale om et fredet og tillige Natura-2000 beskyttet område.

Sammenfattende bemærkninger om krænkelse af sagsøgers ejendomsret m.v.:

Arbejderne med etableringen af dæmningen og vejen har krænket sagsøgers ejendomsret i henhold til grundlovens § 73, idet arbejderne foretages uden nogen former for aftale med sagsøger. Dette til trods for at det er fastlagt i projekt materialet at dette skal aftales med lodsejerne.

I Rambølls detailprojekt-rapport, jf. bilag 14, står under punkt 0.1.3 "Lodsejere": *"i forbindelse med entreprisens gennemførelse er det entreprenørens ansvar i god tid at tage kontakt til relevante lodsejere for nærmere planlægning*

forud for arbejdets gennemførelse. Der må ikke arbejdes på lodsejernes arealer uden forudgående aftale med lodsejeren." (min fremhævning samt understregning)

"Entreprenøren skal sørge for at få underskrevet tilfredshedserklæringer fra alle berørte lodsejere således at det kan dokumenteres at der ikke er nogen udeståender mellem entreprenøren og lodsejerne. Disse skal foreligge før aflevering."

Ydermere står der under punkt 1.1 i rapporten følgende: "... Entreprenøren skal sørge for at indgå aftaler med de relevante lodsejere."

Under punkt 2.2.1: "Ingen rydning må foretages uden aftale med tilsynet og lodsejere."

Sagsøgte har aldrig indgået en sådan aftale med sagsøger og sagsøger har da heller aldrig fået fremlagt tilfredshedserklæringer til underskrift.

Sagsøgte kunne (og skulle) langt tidligere have undersøgt forholdene og sikret sig adgang via en frivillig aftale med lodsejerne, herunder sagsøger.

Det er vigtigt for sagsøger at understrege, at sagsøger ikke er imod fredningen i området, men da naturprojektet ødelægger sagsøgers landbrugsjord og beplantning, har sagsøger og de andre lodsejere mange gange opfordret sagsøgte til at købe hans og de andre lodsejeres jord, i stedet for uretmæssigt at tvinge naturprojektet igennem. Såfremt sagsøgte ikke kunne nå frem til en aftale med lodsejerne, skulle de have eksproprieret.

Status som plejemyndighed afgiver ikke særlig hjemmel:

Sagsøgte har anført, at det iht. fredningskendelsens § 3 er plejemyndigheden, der har "ret til at foretage naturgenopretning", når fredningsmyndighederne har godkendt projektet, og at plejemyndigheden for privatejede arealer er kommunen. Dette er ikke korrekt.

Sagsøgte er alene plejemyndighed i forhold til udyrkede arealer, hvilket fremgår af fredningskendelsen.

Sagsøgers ejendom, som sagsøgte har tiltunget sig adgang til, er ikke udyrkede arealer. Allerede fordi arealerne er dyrket, er de således ikke omfattet af plejemyndighedens kompetence.

Dette betyder således modsætningsvist, at hverken kommunen eller andre myndigheder er plejemyndighed for dyrkede arealer, såsom sagsøgers.

Dette støttes eksempelvist af mail fra sagsøgte til C Gods, af 21. februar 2019 (/bilag 29) hvor sagsøgte anerkender, at C Gods selv foretager pleje, iht. fredningskendelsens § 3.

Endvidere skulle plejeplanen, såfremt kommunen var plejemyndighed for sagsøgers areal, være sendt til fredningsnævnet, så nævnet kunne have truffet kendelse herom, idet der fra lodsejernes side var indsigelse mod plejeplanen.

Sammenfattende anbringender:

Til støtte for de nedlagte påstande gøres det gældende:

- at* sagsøgte ikke er berettiget til at etablere en grusvej og en dæmning på sagsøgers ejendom, idet dette hverken har direkte hjemmel i Naturklagenævnets fredningskendelse af 20. december 2007 jf. bilag 1 eller i Fredningsnævnets kendelse af 2. februar 2016, jf. bilag 3,
- at* Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 30. juni 2017, jf. bilag C, ikke omhandler etablering af dæmningen, da dette ikke er påklaget jf. bilag B, som, opsummeret af Miljø- og Fødevareklagenævnet, ikke omhandler etableringen af dæmningen, da sagsøger ikke ud fra Fredningsnævnets afgørelse, jf. bilag 3, kunne vide, da det ikke fremgår af afgørelsen, at sagsøgte tiltænkte at anlægge dæmningen på hans matrikel,
- at* sagsøgte direkte overtræder det fælles aftalegrundlag jf. Rambøllrapporten, pkt. 0.1.3 i bilag 14, ved at arbejde på lodsejernes arealer, herunder sagsøgers, uden aftale med sagsøger,
- at* arbejderne som sagsøgte har fået og får udført på sagsøgers ejendom krænker sagsøgers ejendomsret i henhold til grundlovens § 73,
- at* arbejderne er så retsstridige indgreb i sagsøgers ejendomsret, at der må foreligge en direkte og klar hjemmel, *at* en sådan hjemmel ikke foreligger i nærværende sag,
- at* der ifølge den almindelige forvaltningsret gælder et krav om klarhed og bestemthed for forvaltningsaktens indhold, som ikke er overholdt i nærværende sag,

- at* sagsøgte således uberettiget anmodede Nordjyllands Politi om bistand til at fjerne lodsejerne, herunder sagsøger fra sin egen matrikel,
- at* sagsøgte har indset dette, hvorefter dæmningen på den sidst anlagte strækning, er blevet ført længere ind på Tofte Moses jord,
- at* sagsøgte direkte overtræder de betingelser, der er opstillet til de arbejder, der foretages, i de beskyttede og fredede områder i Lille Vildmose, hvilket tydeligt påvises ved billederne i bilag 12 og bilag R, hvor det fremgår, at sagsøgte ikke nøjes med at køre på jernpladevej eller med lette maskiner, som sagsøgte ellers selv har anført i sin ansøgning i bilag A, side 5, 1. afsnit,
- at* sagsøgte økonomiske betragtninger i henhold til EU-støtten er irrelevante for sagsøger, idet det alene er sagsøgte ansvar, at EU's tidramme ikke overholdes,
- at* disse værdispildsbetragtninger ikke skal pådømmes sagsøger, idet sagsøgte langt tidligere kunne have undersøgt forholdene og sikret sig adgang via en frivillig aftale med lodsejerne, herunder sagsøger, eller alternativt ekspropriation, som de gjorde ved lodsejer J.
- ..."

Aalborg kommune har i sit påstandsdokument anført følgende anbringender:

"3.1 Grundlaget i fredningskendelsen og fredningsmyndighedernes projektgodkendelse

Naturgenopretningsprojektet er omfattet af fredningskendelsens § 3, der giver adgang til, at der kan gennemføres naturgenopretning i fredningens delområde 2.1, når fredningsmyndighedernes godkendelse af et projekt foreligger.

Det er således ikke fredningskendelsens § 7, som sagsøger henviser til i stævningen, og det heri anførte om plejeplaner, der er relevant i sammenhængen. Plejeplaner retter sig imod den daglige drift af området. Plejeplaner og naturgenopretningsprojekter er ganske simpelt to forskellige ting. Fredningsmyndighederne (Fredningsnævnet og Miljø- og Fødevarerklagenævnet) har da også i deres godkendelse af projektet henvist til fredningskendelsens § 3, jf. det ovenfor i pkt. 2.1.2 anførte.

Fredningsnævnet og Miljø- og Fødevareklagenævnet har (jf. bilag 3 og bilag C) godkendt det ansøgte projekt. Af det ansøgte projekt fremgår det eksplicit, at der som et led i projektet skal etableres en dæmning, og at denne dæmning skal placeres på flere matrikler, blandt andet matr. nr. aa – sagsøgers ejendom:

”Dæmningen mod Tofte Mose ønskes etableret på følgende matrikler:

...

Matr. nr. aa tilhørende A.”

Det savner på den baggrund ethvert grundlag at hævde, at der ikke i fredningsmyndighedernes godkendelse af projektet skulle være adgang til at etablere en dæmning af matr. nr. aa, når det direkte fremgår af den godkendte ansøgning i et delområde (delområde 2.1), der i en fredningskendelse er udlagt til naturgenopretning.

Dæmningens faktiske placering er der intet nyt i. Det har været denne placering, der igennem hele forløbet har været den planlagte, jf. blandt andet bilag A.6. Når sagsøger i stævningen henviser til, at placeringen af dæmningen skulle være en anden i henhold til det godkendte projekt, er det således forkert.

Når sagsøger henviser til en passage omkring den vestlige kant af Smidie Fenner, er der tale om de andre dæmninger (benævnt ”tørvedæmninger”), som også fremgår af bilag A.6, og som altså ikke har noget at gøre med den dæmning, der går lige syd for, og marginalt ind på, sagsøgers ejendom.

Da endvidere alle andre tilladelser til projektets realisering foreligger, herunder er stadfæstet af klageinstansen på området, er det tilladelsesmæssige grundlag for at realisere naturgenopretningsprojektet til stede, herunder den del af projektet, der marginalt berører sagsøgerens ejendom.

3.2 Adgangen til at realisere projektet

Bevisbyrden for, at kommunens arbejder, som de er beskrevet i sagsøgerens påstand, er uberettigede, beror hos sagsøgeren, der ikke har, og ikke kan, løfte denne bevisbyrde.

Fredningskendelsen giver ikke sagsøger eller andre lodsejere adgang til at forhindre naturgenopretningens gennemførelse. Jeg gentager citatet fra Naturklagenævnets fredningsafgørelse (bilag 1 – med min fremhævelse):

”Det blev besluttet, at fredningen skal sikre, at der kan ske naturgenopretning, herunder vandstandshævninger i zone 2.1 på baggrund af et konkret projekt, som skal godkendes af fredningsnævnet. En bestemmelse herom skal udformes, så det fremgår, at berørte lodsejere ikke kan modsætte sig gennemførelse af naturgenopretning.”

Projektets gennemførelse, herunder dæmningens placering, krævede således ikke lodsejeraccept, eller at der efter fredningskendelsens stadfæstelse, og udbetaling af fuld erstatning til de berørte lodsejere, skulle gennemføres en ekspropriationsproces. Fredningskendelsen, og det af Fredningsnævnet godkendte projekt, giver kommunen grundlag for at gennemføre projektet.

Antog man det modsatte, ville fredningen og den heri forudsatte naturgenopretning reelt være virkningsløs, idet den i så fald ikke kunne gennemføres, hvis lodsejerne ikke ønskede det.

Den samlede erstatning knyttet til hele det store projekt, som projektet omkring Smidie Fenner er en del af, er ca. 65 mio. kr., jf. bilag O. Matr. nr. aa udgør 3,97 ha, og der er således udbetalt ca. 285.000 kr. med tillæg af renter til den daværende ejer af matr. nr. aa i anledning af fredningen.

I henhold til fredningskendelsens § 3 er det plejemyndigheden, der har *”ret til at foretage naturgenopretning”*, når fredningsmyndighederne har godkendt projektet. Plejemyndigheden for privatejede arealer er kommunen.

Sagsøger henviser i processkrift 2 til, at kommunen kun er plejemyndighed for udyrkede arealer, i hvilken forbindelse sagsøger henviser til fredningskendelsens (bilag 1) § 7 (side 47).

Dette argument knytter sig til sagsøgers grundlæggende misforståelse om, at kendelsens § 7 skulle være hjemlen for naturgenopretningsprojektet, hvilket den ikke er. Hjemmelsgrundlaget for naturgenopretningsprojektet er kendelsens § 3, som såvel Fredningsnævnet som Miljø- og Fødevarerklagenævnet da også henviser til i deres afgørelse. Denne bestemmelse giver plejemyndigheden, som utvivlsomt er kommunen:

” ... ret til at foretage naturgenopretning ... ”

vel og mærke uden nogen begrænsning til udyrkede arealer.

Der kan herom også henvises til Fredningsnævnets godkendelse af det konkrete projekt (med min understregning):

"Fredningsnævnet bemærker, at det fremgår af § 3 i fredningen, at kommunen har ret til at foretage naturgenopretning i zone 2.1."

Når det er sagt, er arealerne på sagsøgerens matrikel, der berøres af naturgenopretningen, udyrkede.

Det vil i øvrigt være ulovligt, jf. fredningskendelsen om, at arealer i delområde 2.1. var dyrkede.

Der er således *både* baseret på selve fredningskendelsen og naturbeskyttelseslovens § 76 adgang for kommunen til ejendommen for at gennemføre den naturgenopretning, som fredningskendelsen og det godkendte projekt giver kommunen ret til at gennemføre som plejemyndighed. En ret, som ejerne af de berørte ejendomme har modtaget fuld erstatning for.

3.3 Kun marginal berøring af sagsøger

Uden det retligt set er afgørende, bemærkes det, at projektet som anført i pkt. 2.4 ovenfor kun i marginals omfang berører sagsøgeren. Ca. 167 m² ud af dæmningens 5.000 m² ligger på sagsøgerens ejendom, hvortil kommer en nu retableret arbejdsvej på ca. 191 m². Dette i et hjørne af en udyrket matrikel på ca. 39.700 m². Dæmningen og arbejdsvejen har således berørt 0,008 % af sagsøgerens matrikel.

Hvad angår det med replikken fremlagte bilag 33 er det kun vejarealet (opgjort til 191 m²), der er anvendt, og ikke det anførte areal til maskiner på 109 m².

Hvad angår bilag 34 er det anførte areal på 1.335 m² ikke benyttet til transportvej. Som bilag V og Å er fremlagt de bilag, der viser arbejdsveje, arbejdspladsområde og transportvejen.

Sagsøgerens retlige anfægtelse af den midlertidige og nu fjernede arbejdsvej på sagsøgerens ejendom understøtter, at sagsøgerens modstand reelt ikke går på vejen, men på naturgenopretningsprojektet som sådan, jf. også sagsøgerens søgsmål herom rettet imod Miljø- og Fødevarerklagenævnet.

Når der som anført ovenfor er adgang til at gennemføre et naturgenopretningsprojekt, er der også adgang til at foretage de

midlertidige tiltag, der er nødvendige for at gennemføre projektet, herunder etablere en arbejdsvej inden for delområdet udlagt til naturgenopretning i fredningskendelsen. Arbejdsvejen er – i modsætning til et hegn, der henvises til i replikken – desuden anført i det til grund for projektet liggende ansøgningsmateriale.

Hvad angår sagsøgerens henvisning til bilag 14 er det ikke det af Fredningsnævnet og Miljø- og Fødevarerklagenævnet godkendte projekt, men derimod en del af udbudsmaterialet. Det er således bilag A, der er det godkendte projekt, og som sætter rammerne for projektet. Uanset at bilag 14 således ikke er relevant i sammenhængen, bemærkes det dog, at det også heraf fremgår, at *"Lodsejerne skal kunne tåle projektets gennemførelse indenfor projektområdet."*

Da der aktuelt ikke længere er nogen arbejdsvej på sagsøgerens ejendom, og da naturgenopretningsprojektet er afsluttet, har sagsøgeren ikke nogen aktuel og retlig interesse i prøvelsen af sagsøgerens påstand 2, og kommunen skal allerede af den grund frifindes i forhold til denne påstand.

Når det er sagt, så havde kommunen ret til at placere en midlertidig arbejdsvej på sagsøgerens ejendom som led i gennemførelsen af naturgenopretningsprojektet.

Dæmningen i vores sag berører udelukkende lodsejerne i fredningskendelsens zone 2.1, der er dedikeret til naturgenopretningsprojektet.

Ved etableringen af dæmningen langs nordøst-kanten af Tofte Mose – en dæmning, som retssagen ikke omfatter – berøres lodsejere i zone 2.3 (landbrug) og zone 2.2 (græsning), hvor der i fredningskendelsen ikke lægges op til naturgenopretning. Hvis der skulle etableres en arbejdsvej hos disse lodsejere (hvilket ikke blev nødvendigt), skulle det ske efter aftale med lodsejerne (og mod erstatning).

Hvilke maskiner der er kørt med, i hvilket omfang der er brugt køreplader og andre forhold knyttet til arbejdsvejens benyttelse er uden relevans for retssagen og de i den forbindelse nedlagte påstande, der for vejens vedkommende går på retten til at etablere og benytte en arbejdsvej på sagsøgerens matrikel.

For så vidt angår køreplader kan der dog henvises til det ovenfor anførte. Arbejdsvejen bruges *ikke* mere, og arbejdsvejen er da også som anført

ovenfor retableret. Der er i øvrigt ikke i retssagen nedlagt påstande i sagen, der gør, at spørgsmålet om retableringens omfang er et retligt relevant tema under retssagen.

Da der ikke længere er nogen arbejdsvej på sagsøgerens ejendom, er der heller ikke nogen arbejdsvej, som kommunen fremadrettet kan bruge på ejendommen. Det kan dog ikke udelukkes, at det i forbindelse med fx tilsyn med dæmningen er nødvendigt at færdes på sagsøgerens areal. Ikke på en arbejdsvej – for en sådan er der ikke længere – men på sagsøgerens matrikel. Der er hjemmel hertil i naturbeskyttelseslovens § 76.

Parterne har under hovedforhandlingen nærmere redegjort for deres opfattelse af sagen.

Rettens begrundelse og resultat

Det er ubestridt, at A ikke har meddelt samtykke til kommunens etablering af dæmning og arbejdsvej på hans ejendom. Spørgsmålet er om kommunen har krænket A's ejendomsret, eller om kommunen har været berettiget til at etablere dæmning og arbejdsvej på matr.nr. aa, uanset A som ejer har modsat sig dette.

Det følger af § 3 i Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007 om fredning af Lille Vildmose i Aalborg og Mariagerfjord Kommuner, at plejemyndigheden i zone 2.1 har ret til at foretage naturgenopretning, herunder hævning af vandstanden efter planer godkendt af fredningsnævnet.

Spørgsmålet er herefter, om fredningsnævnet har godkendt opførelsen af dæmningen på A's matr.nr. aa. Af Fredningsnævnet for Nordjyllands afgørelse af 2. februar 2016 fremgår, at fredningsnævnet den 2. oktober 2015 fra Aalborg Kommune har modtaget ansøgning om tilladelse til at foretage naturgenopretning indenfor de i fredningen benævnte zoner 2.1 og 1.4. Det fremgår endvidere, at fredningsnævnet efter behandling af sagen meddeler dispensation til det ansøgte. Af ansøgningen, som fredningsnævnet har meddelt dispensation i henhold til, fremgår blandt andet, at der ansøges om fredningsnævnets tilladelse til etablering af ca. 1.000 meter lang dæmning med indbygget membran mod Tofte Mose for at derved sikre, at afdræningen af den sårbare højmosse ophører. Det fremgår af ansøgningen, at dæmningen mod Tofte Mose ønskes etableret på matriklerne matr.nr. bb, tilhørende B Fond, matr.nr. cc og dd, tilhørende C Gods, og matr.nr. aa, tilhørende A. Det fremgår endvidere af ansøgningen, at dæmningen skal placeres langs Tofte Moses nordvest kant, og der henvises til de vedlagte bilag, herunder bilag 6, som er et kortbilag, hvoraf det fremgår, at dæmningen i den ene ende er placeret lidt inde på matr.nr. aa. Det kan således lægges til grund, at fredningsnævnet ved sin

afgørelse af 2. februar 2016 har meddelt tilladelse til, at en del af dæmningen etableres på A's ejendom matr.nr. aa. Fredningsnævnet har i sin afgørelse af 2. februar 2016 tillige bemærket, at det fremgår af § 3 i fredningen, at kommunen har ret til at foretage naturgenopretning i zone 2.1.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved sin afgørelse af 30. juni 2017 stadfæstet Fredningsnævnet for Nordjyllands afgørelse af 2. februar 2016 om etablering af naturgenopretningsprojekt på ejendommen matr.nr. aa.

Gyldigheden af Fredningsnævnets og Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelser er ikke til prøvelse under nærværende sag, og disse afgørelser lægges derfor oprøvede til grund. A's indsigelse om, at han ikke modtog kommunens ansøgning af 2. oktober 2015, og derfor ikke vidste, at Fredningsnævnets afgørelse omhandlede etablering af dæmning på hans matrikel kan ikke føre til et andet resultat. A, Hans Ole Kristensen, H og Preben Clausens forklaringer om, at Roar Poulsen under mødet den 30. november 2015 mundtligt oplyste, at dæmningen udelukkende ville blive etableret på B Fonds jord kan heller ikke føre til et andet resultat, idet det i øvrigt bemærkes, at kommunens ansøgning af 2. oktober 2015, hvoraf det fremgår, at dæmningen ønskes etableret på blandt andet A's matr.nr. aa, er indsendt af Roar Poulsen. Indholdet af Masterplanen fra Cowi og Detailprojekt Rapporten fra Rambøll kan ikke give A en bedre ret, end det der følger af fredningsnævnets og Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelser. Der er efter bevisførelsen ikke grundlag for at antage, at dæmningen er placeret længere inde på A's matrikel end forudsat ved Fredningsnævnets godkendelse af projektet. Retten har herved navnlig lagt vægt på vidnet Niels Riis' forklaring for retten og det af Niels Riis udarbejdede notat vedrørende det udførte arbejde.

Det findes herefter godtgjort, at Aalborg Kommune på grundlag af Fredningskendelsen og det af Fredningsnævnet godkendte projekt har haft hjemmel til at etablere dæmning på A's ejendom matr.nr. aa som sket.

Der er efter bevisførelsen ikke grundlag for at antage, at den arbejdsvej, som blev etableret på A's ejendom til brug for etableringen af dæmningen – herunder placeringen, karakteren og benyttelsen af arbejdsvejen – har afvejet fra det, som var nødvendigt og forudsat ved Fredningsnævnets godkendelse af projektet. Retten har herved navnlig lagt vægt på Niels Riis' forklaring for retten. Det er ikke mod kommunens benægtelse godtgjort, at der ikke er sket behørig reetablering af arbejdsvejen, og det lægges derfor til grund, at der på A's ejendom ikke længere er nogen arbejdsvej, som kommunen fremadrettet kan bruge.

Herefter, og da det, A i øvrigt har anført, ikke kan føre til et andet resultat, frifindes Aalborg Kommune.

Efter sagens udfald, sammenholdt med parternes påstande, skal A betale sagsomkostninger til Aalborg Kommune. Sagsomkostningerne fastsættes til 70.000 kr. til dækning af kommunens udgifter til advokatbistand. Beløbet er inklusive moms, idet Aalborg Kommune ikke er momsregistreret. Ved fastsættelsen af beløbet er der ud over sagens værdi taget hensyn til sagens karakter og omfang, herunder at hovedforhandlingen har haft en varighed på 2 retsdage.

THI KENDES FOR RET:

Aalborg kommune frifindes.

A skal til Aalborg Kommune betale sagsomkostninger med 70.000 kr.

De idømte sagsomkostninger skal betales inden 14 dage og forrentes efter rentelovens § 8 a.

VESTRE LANDSRET
DOM
afsagt den 9. november 2022

Sag BS-27538/2021-VLR
(8. afdeling)

A
(advokat Anders Stoltenberg)

mod

Aalborg Kommune
(advokat Mads Kobberø)

Retten i Aalborg har den 2. juli 2021 afsagt dom i 1. instans (sag BS-24101/2019-ALB).

Landsdommerne Torben Geneser, Jon Esben Hvam og Thomas Raaberg-Møller har deltaget i ankesagens afgørelse.

Påstande

Appellanten, A, har gentaget sine påstande for byretten og har således nedlagt følgende påstande:

Påstand 1:

Indstævnte, Aalborg Kommune, tilpligtes at anerkende, at kommunen ikke var berettiget og fortsat ikke er berettiget til at iværksætte og udføre arbejdet med etablering af dæmning indeholdende membran på matrikel aa, uden den til enhver tid værende ejer af matriklens tilladelse.

Påstand 2:

Aalborg Kommune tilpligtes at anerkende, at kommunen ikke var berettiget til at etablere en arbejdsvej, hverken helt eller delvist, tværs over A's matrikel aa og til stadighed ikke er berettiget til at benytte denne.

Indstævnte, Aalborg Kommune, har påstået dommen stadfæstet.

Supplerende sagsfremstilling

Der er for landsretten fremlagt yderligere kort og oversigtsbilag over området. Endvidere har Aalborg Kommune fremlagt en oversigt over kontakten mellem kommunen og A i perioden fra den 1. oktober 2015 til den 27. maj 2021.

Forklaringer

A, Anne Marie Overgaard, Preben Clausen og Søren Vemmelund har afgivet supplerende forklaring.

A har forklaret, at hans landbrugsejendom er på 300-350 hektar. Han forpagter også jord, så han råder over i alt 500 hektar.

Han købte i 2015 matr.nr. aa som en del af købet af en ejendom på i alt 17 hektar. Matr.nr. aa er på 4 hektar. Resten af ejendommen ligger 1.200 meter fra denne matrikel.

Som led i driften af sit landbrug skal han udlægge 22 hektar til MFO (miljøfølsomt område). Han har anvendt arealet på matr.nr. aa som MFO-jord. Dermed fik matriklen den værdi for ham, at han fik mulighed for at udnytte landbrugsjorden et andet sted, hvor jorden ellers skulle have været udlagt til MFO for at opfylde kravet om udlægning af 22 hektar.

Vandstandshævningen på matr.nr. aa har betydet, at der er en risiko for, at han på et tidspunkt ikke kan bruge jorden. Forud for købet af jorden havde han tjekket, at han ville kunne bruge jorden som landbrugsjord, selv om matriklen var omfattet af en fredning. Sælgeren af jorden gjorde ham ikke opmærksom på naturopretningsprojektet. Det var H, som gjorde ham opmærksom på det. Han blev ikke indkaldt til fredningsnævnsmødet den 30. november 2015, men deltog alene i mødet, fordi han var blevet gjort opmærksom på det af H.

Projektleder Roar Poulsen sagde på mødet, at dæmningen alene skulle ligge på B Fonds jord. Ifølge Roar Poulsen skulle der anvendes en 3-4 meter bred tracé, som kun akkurat berørte kanten af mosen, og han forstod det således, at dæmningen ikke ville berøre hans jord. Han var ikke bekendt med ansøgningen, hvorefter der var mulighed for at udføre anlægsarbejder på matr.nr. aa. Der var ikke afsat skelpæle eller lignende, der markerede skellet mellem hans og fondens grund. Efter hans opfattelse udgjorde skelgrøften skellet. Skelgrøften er siden blevet fjernet.

Han deltog ved den senere skelafsætning i 2019, hvor Lone Larsen afsatte skellet. Han blev i den forbindelse klar over, at en mindre del af dæmningen lå på hans ejendom.

Søren Vemmelund var godt klar over, at man ikke kunne arbejde på lodsejernes grund uden aftale med lodsejerne. Anton Christensen ApS stoppede arbejdet, fordi de ikke ønskede at arbejde videre, inden der var en aftale med lodsejerne.

Han er landmand, men var villig til at sælge sin jord med henblik på naturgenopretning eller andre formål. Han ville således gerne have indgået en aftale om brug af hans jord mod betaling, herunder en aftale om midlertidig brug. Han indgik f.eks. i 2018 aftale med et elselskab, som fik lov til at lægge elkabler i jorden og placere en transformatorstation på hans grund mod betaling. Han havde også gerne indgået en aftale om, at en del af hans jord skulle inddrages til dæmningen. Han blev dog aldrig spurgt, om han ville indgå en sådan aftale.

Niels Riis kom først til som tilsynsførende på projektet i slutningen af 2018 eller begyndelsen af 2019. Niels Riis flyttede dæmningen ind på matr.nr. 1a, da han havde fået foretaget en skelafsætning. Den del af dæmningen, der allerede var bygget på hans jord, kunne Niels Riis ikke gøre noget ved. Der ligger 37 kvadratmeter dæmning på hans jord.

Foreholdt fotoet på side 9 i tillægsekstrakten har han forklaret, at jorden på højre side af skelpælen tilhører ham. Fotoet er fra efteråret 2019 eller foråret 2020. Der var tidligere skov på højre side af skellinjen, som var forbundet med skoven på den anden side. Der er i dag næsten ikke bevoksning på stedet. Der er lagt spagnumjord ind på den tidligere kørevej. Under det var der lagt sten. Han ville gerne have skoven på sin ejendom tilbage.

Da han købte jorden, var det hans opfattelse, at der kunne ske omlægning af jorden hvert 10. år. Han ønsker at anvende jorden som landbrugsjord. Han har pligt til at slå græs en gang om året på arealet, da der er tale om MFO-jord.

Anne Marie Overgaard har forklaret, at hun i hele perioden for naturgenopretningsprojektet var leder af den afdeling, der stod for projektet. I slutningen var hun også projektleder på det konkrete projekt.

Det var et meget stort naturgenopretningsprojekt og nok et af de fem største, der har været i Danmark. Projektet med dæmningen var det sidste projekt ud af 20 delprojekter og var et mindre projekt. I en naturgenopretningszone vil der kunne foretages naturgenopretnings tiltag, som er godkendt af Fredningsnævnet, hvilket f.eks. kunne være hævning af vandstanden. Der kan også ske naturgenopretning uden for en naturgenopretningszone, men det vil udover

Fredningsnævnets tilladelse også forudsætte øvrige relevante myndighedsgodkendelser.

Det fremgik af ansøgningen om tilladelse til naturgenopretningsprojektet, at dæmningen kunne anlægges bl.a. på matr.nr. aa. Dæmningen blev placeret i overensstemmelse med planen, idet der dog er sket tilpasning af placeringen med op til et par meter efter forholdene i marken. Dæmningen skulle placeres på skrænten mellem tørvemosen i Smidie Fenner og Tofte Mose på grund af højdeforskellen mellem disse, som skyldtes, at der havde været indvundet tørv i Smidie Fenner.

Man ville ikke kunne have placeret arbejdsvejen på arealet tilhørende B Fond, da det ville være på højmose, som ikke ville kunne holde til det. Der var ikke en instruks om, at der kun skulle arbejdes på fondens areal. Niels Riis fik den besked, at dæmningen skulle placeres efter de faktiske forhold. Både dæmning og arbejdsvejen lå på et areal, som var beskyttet mose, habitatnatur og omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

Det er kun en lille del af arealet tilhørende B Fond, som er naturgenopretningsareal. Zoneafgrænsningerne er lavet i forbindelse med fredningen, og det arbejde har hun ikke deltaget i.

Hun har aldrig oplevet en så intens dialog og så mange kontakter i en natursag i Aalborg Kommune som i denne sag. Det har ikke været drøftet, at Aalborg Kommune skulle erhverve arealerne, hvilket kommunen heller ikke har hjemmel til. Kontrakten med entreprenøren Anton Christensen ApS udløb i 2018, og entreprenøren ønskede ikke at indgå en ny aftale. Entreprenøren blev derfor løst fra kontrakten i efteråret 2018, hvor man vidste, at han ikke ville kunne nå at afslutte opgaven inden kontraktens udløb. Entreprenøren angav ikke nogen årsag til, at han ikke ønskede at forlænge aftalen. Hun har ikke haft kontakt til Søren Vemmelund. Kommunen måtte derfor selv færdiggøre.

Der er ikke sket genplantning i forbindelse med retableringen. Efter fredningsbestemmelserne må man ikke genplante på området. Det sand og stabilgrus, der var lagt under kørepladerne på arbejdsvejen, blev brugt til dæmningen.

Preben Clausen har forklaret, at han har været rådgiver for bl.a. A i relation til naturgenopretningsprojektet. Han deltog i mødet med Fredningsnævnet den 30. november 2015, hvor kommunens ansøgning skulle behandles. Roar Poulsen sagde udtrykkeligt på mødet, at den eneste lodsejer, som arbejdet ville berøre, var B Fond. Han fandt ikke anledning til at spørge nærmere ind til det. De havde fået en tilsvarende besked vedrørende dæmningen ved Tofte Fenner, hvor arbejdet også kun skulle foregå på B Fonds jord, hvilket også blev tilfældet. Han havde heller ikke nogen faglig grund til at betvivle, at hele arbejdet

kunne udføres på B Fonds jord. Man vil kunne færdes på højmosen, hvis der blot anlægges køreplader.

Kommunen anvendte Rambøll som rådgiver, indtil Niels Riis overtog tilsynet i 2019. Han havde undret sig over, at der ikke var afsat skel, før Niels Riis i 2019 besluttede at få dette gjort. I 2018 var arbejdet med at anlægge dæmningen svinget ind på A's jord. Det kan han sige sikkert, fordi arbejdet krydsede over på vestsiden af skelgrøften. Efter at Niels Riis kom til, blev dæmningen atter anlagt på B Fonds jord. Hvis den del af dæmningen, der allerede var etableret på A's jord, skulle være blevet flyttet ind på naturfondens jord, efter at den var blevet etableret, ville dette have været besværligt og bekosteligt. Dette fik han at vide af Niels Riis.

Søren Vemmelund har forklaret, at han i dag er ansat hos Studsgaard Entreprenør ApS. Han var maskinfører og formand hos Anton Christensen ApS på tidspunktet for arbejdet i Lille Vildmose. Han stod for den daglige koordinering på pladsen. Han mener, at der var afsat en linje til brug for etablering af dæmningen. Han husker ikke, om de selv afsatte linjen ved hjælp af GPS.

Anton Christensen ApS sluttede med at arbejde i Smidie Fenner i 2018. Der havde været problemer med at udføre arbejdet på grund af uenighed mellem lodsejerne og Aalborg Kommune. Han havde indstillet til ledelsen i virksomheden, at de ikke kunne arbejde under de vilkår, der var på stedet. De havde derfor efterlyst en skriftlig aftale mellem lodsejerne og kommunen, men han ved ikke, om der blev indgået en sådan aftale. Han husker ikke, hvorfor kontrakten mellem Aalborg Kommune og Anton Christensen ApS sluttede. Han går ud fra, at kontrakten først skulle ophøre, når de havde løst opgaven. De fik ikke færdiggjort arbejdet i Smidie Fenner. De efterlod et stort depot af friktionsfyld på stedet. Det bruges til at fastholde membranen.

Anbringender

Parterne har i det væsentlige gentaget deres anbringender for byretten.

Landsrettens begrundelse og resultat

Det fremgår af Naturklagenævnets afgørelse af 20. december 2007 om fredning af Lille Vildmose, at fredningen skal sikre, at der kan ske naturgenopretning i zone 2.1 på baggrund af et konkret projekt, som skal godkendes af fredningsnævnet. Det fremgår endvidere af § 3 i afgørelsen, at plejemyndigheden i zone 2.1 har ret til at foretage naturgenopretning efter planer godkendt af fredningsnævnet.

Ejendommen matr.nr. aa, tilhørende A er beliggende i zone 2.1., og plejemyndigheden er Aalborg Kommune.

Den 2. oktober 2015 ansøgte Aalborg Kommune Fredningsnævnet for Nordjylland om en fornyet tilladelse til naturgenopretning i Smidie Fenner, Lille Vildmose, herunder tilladelse til etablering af en ca. 1000 meter lang dæmning med indbygget membran mod Tofte Mose for derved at sikre, at afdræningen af den sårbare højmosse ophører. Det fremgik af ansøgningen, at dæmningen mod Tofte Mose ønskedes etableret på blandt andet matr.nr. aa, tilhørende A. Fredningsnævnet meddelte den 2. februar 2016 dispensation til det ansøgte og godkendte det forelagte projekt om naturgenopretning. Fredningsnævnet bemærkede i sin afgørelse, at det fremgår af § 3 i fredningen, at kommunen har ret til at foretage naturgenopretning i zone 2.1.

Agri Nord påklagede på vegne af A afgørelsen til Miljø- og Fødevareklagenævnet, som den 30. juni 2017 stadfæstede fredningsnævnets afgørelse af 2. februar 2016 om etablering af et naturgenopretningsprojekt på ejendommen matr.nr. aa.

Arbejdet med dæmningen blev herefter udført i 2018-2019, og en del af dæmningen blev som anført i kommunens ansøgning placeret på matr.nr. aa. Der blev som et led i arbejdet med dæmningen etableret og benyttet en midlertidig arbejdsvej på ejendommen. Landsretten lægger efter bevisførelsen, herunder forklaringerne afgivet af Niels Riis og Anne Marie Overgaard, til grund, at det var nødvendigt at etablere og benytte arbejdsvejen på ejendommen, og at ejendommen ikke blev berørt af gennemførelsen af naturgenopretningsprojektet i videre omfang end forudsat i projektet og i fredningsnævnets godkendelse af projektet.

Landsretten finder på denne baggrund, at kommunen har været berettiget til at etablere dæmningen og i den forbindelse etablere og benytte en midlertidig arbejdsvej på ejendommen matr.nr. aa, som sket. Det, som A i øvrigt har anført, kan ikke føre til et andet resultat.

Landsretten stadfæster derfor byrettens dom.

Efter sagens udfald skal A i sagsomkostninger for landsretten betale 60.000 kr. til Aalborg Kommune til dækning af udgifter til advokatbistand inkl. moms. Ved fastsættelsen af beløbet til advokat er der taget hensyn til sagens karakter og omfang samt hovedforhandlingens varighed.

THI KENDES FOR RET:

Byrettens dom stadfæstes.

I sagsomkostninger for landsretten retter skal A inden 14 dage betale 60.000 kr. til Aalborg Kommune. Beløbet forrentes efter rentelovens § 8 a.